

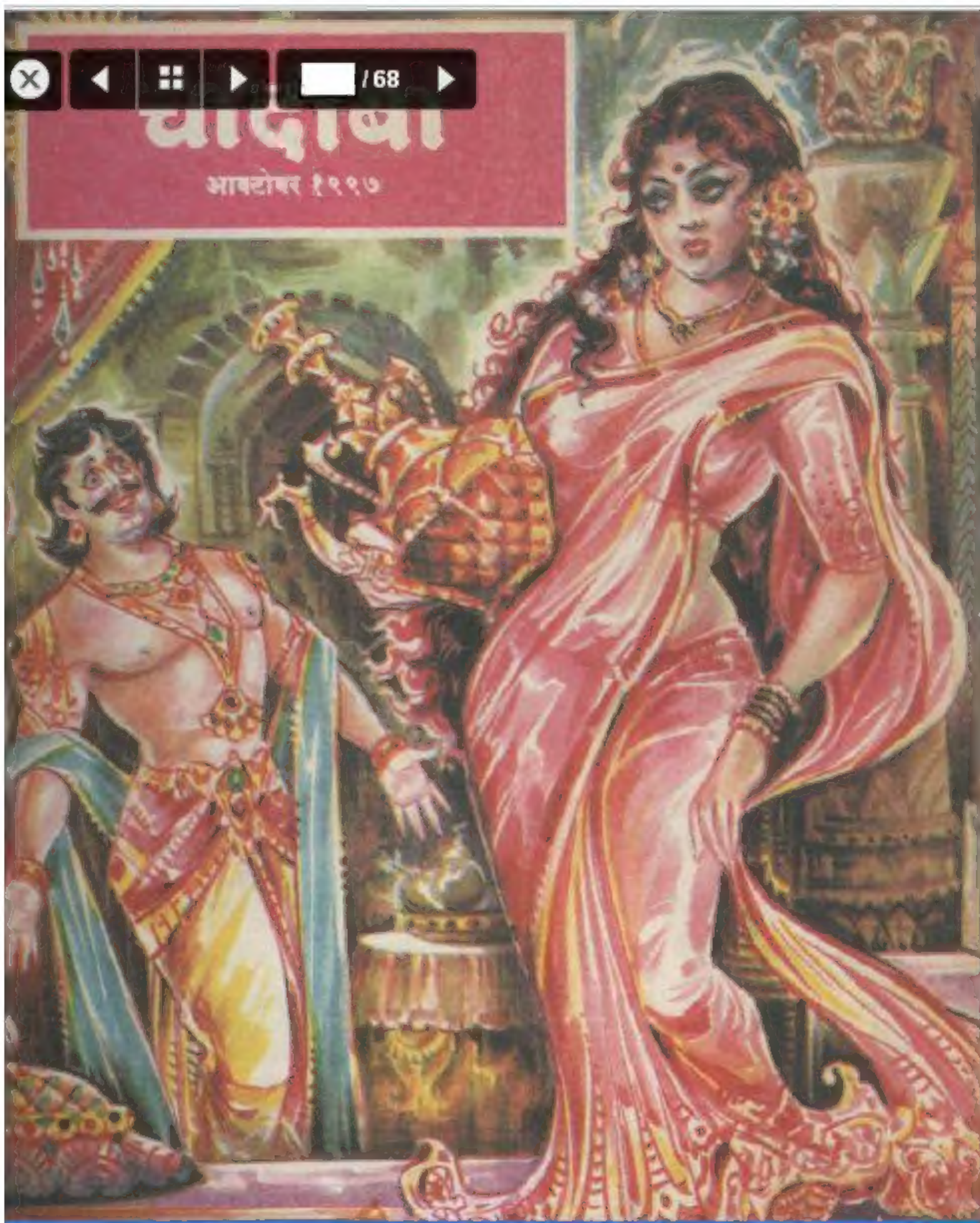

/ 68

बादशाह

आक्टोबर १९९७

PolioPlus

IMMUNIZATION AN ASSURANCE OF GOOD HEALTH TO CHILDREN VACCINATIONS When and How Many

Age to Start Vaccination	Name of Vaccine	Name of Disease	How Many Times
Birth	BCG	Tuberculosis	Once
6 weeks	Polio	Polio	Three times with intervals of at least one month
6 weeks	DPT	Diphtheria Pertussis (Whooping Cough) Tetanus	Three times with intervals of at least one month
9 months	Measles	Measles	Once

Babies should receive all vaccinations by the time they are twelve months old.

Programs various should get themselves vaccinated against Tetanus (TT) twice in an interval of about one month during the last stages of pregnancy.

HEALTHY CHILD—NATION'S HOPE & PRIDE

Design courtesy: World Health Organisation

समाचार विशेष

आपले नवे राष्ट्रपती

गरीब कुटुंबात जन्मूनही आपले अकुंठित सेवा, कृतिधन्य, निरंतर परिश्रम यांचे फळ म्हणून अत्युच्च पदाचा पौवनगारी काणसे विस्काच! अशा व्यक्तींमधे अतिशय पूर्वीच अस्वस्थ अवाह्यात लिंकन हे एक होते. १२ जून रोजी आपल्या निवडणुकीत सर्वात वरिष्ठ पदे निवडून आपल्या देशाचे अकाने राष्ट्राची म्हणून निवडून येणारे महातत्त्वज्ञ म्हणजे श्री. के. आर. नारायणन, राजा

ज्या एका वृथाभारीत गरीब कुटुंबात झाली, सुरुआतच असेल त्यांची शिक्षण वेगळे. एक एक पायरी चढत ते या अग्र पदावर पोचले.

कोचिंगत राहून माध्यमशाळा जमशेदपूर राज्यातील कोट्टायम जिल्ह्यात अत्युच्च नामक खेळात २४ मार्च १९५० रोजी झाला. त्यांचे खेळ आयुर्वेदिक नैसर्गिक होते. फातव्या वर्षी श्री. नारायणन यांना सरकारी प्राथमिक शाळेत दाखल केले गेले. प्राथमिक शाळेत असताना मासिक धोरणाने जाल्याने त्यांना अनेक संकटनांतोडि यावे लागले. तरीही मनलाचून, अड्यापूर्वीक आपले शिक्षण पूर्ण करून अत्युच्च गुण मिळवून ते जुनीची आले.

पुढे ते तिरुवनंतपुरमच्या वि. विद्याभ्यास दक्षिण झाले. १९४९ मध्ये इंग्रजी साहित्यात ते प्रथम श्रेणीत जुनीची आले. काही दिवसा त्यांनी एका लुटोरीयन कॉलेजात अध्यापक म्हणून काम केले व नंतर ते दिव्हावा गेले. डॉ. जे. ओ. कोरमोय विभागात त्यांना नोकरी मिळाली. नंतर तो नोकरी सोडून त्यांना कमी पगाराने त्यांनी एस. वरिणामपट्टात काम केले. काही दिवसापर्यंत सहाय्यत

निष्ठावाना 'हिंदू' वर्गानेही एकशितकोणाच्या 'हार्दिक' आत इंध्या' या वर्गानेही त्यांच्या अत्युच्चपदाकडे काम संघटने. 'कौटिल्य' या भाषात ते लेख लिहीत अथवा. १० एप्रिल १९४४ रोजी ते राधोजींग भेटले. त्या दिवशी राधोजींग मोनवत होते. त्यामुळे श्री. नारायणन यांनी जे जे इतर विचारे, त्यांची कुठरे त्यांनी बोस्टनच्या कॉलेजवर लिहून दिली. श्री. नारायणन यांच्या वनक ही पाकिडे अकुंठली सुरक्षित ठेवलेली आहेत.

१९५५ मध्ये ते ईंग्लंडला गेले आणि लंडन स्कूल ऑफ एकोना विषयाकडे वळी झाले. ऑफिसर, हेराल्ड लव्ही यांचे त्यांच्याकडे आत प्रेम वरले. १९५८ मध्ये भारतात परत आले व जवाहरलाल नेहरूंनी त्यांना परराष्ट्र-विभागात नोकरी दिली. बहुदेश (मिथ्याकार) राजधानी रंगून येथील भारतीय कुळावशात काम करण्यकारी यांना लिखे

पाठवण्यात आले. यांतून त्यांनी जपान, व्हिएतनाम व इतर देशांमधील वृत्तवाचनेचे काम केले. यानंतर थायलंड, तुर्कमेनिस्तान व चीन या देशातून भारतीय राजपुत्र होते.

१९७८ मध्ये सरकारी पद सोडून ते जवाहरलाल नेहरू विश्वविद्यालयाचे अध्यक्षपद बघले. १९८० मध्ये थोड्या दिवसा राधोजींग राजपुत्र म्हणून त्यांना अमेरिकेला पाठवले.

प्रधानमंत्री इंदिराकावर राष्ट्रीय राधोजींग त्यांचा राजकीनीक्या क्षेत्रात पथे काढण्यासाठी पोलाहन दिले. केरळ राज्याच्या संसदेवर कायदा कुठेदात म्हणून निवडून आले आणि यावेळी व विदेश भाषांनी जवाहरलाल नेहरू शांतिवण्यात आले. ओट्टापानमधूनच ते पुन्हा संसदेवर निवडून आले. यानंतर भारताने अपराष्ट्रपती म्हणून त्यांची निवड झाली.

आजही देशाच्या अत्युच्च पदावर अकाने आले तरी ते आपला नाजकक विषय घेतात. "जवतने माझ्यावद्दल को आठवण येत राहिली, त्याचा बी विषयपूर्वीक स्वीकार करत आहे, त्याच्या अधिकाऱ्या व आकांक्षा पूर्ण करण्याचा मी प्रयासही प्रयत्न करीत." श्री. नारायणन म्हणाले.

अपेक्षित-अनपेक्षित

सर्वत्र असे मत होते की, चन्द्रपुरीचा राजा चन्द्रसेन हा महाहर्षी राजा आहे. मनसु येईल ते तो करत असतो. कुणाचा महाहर्षी विचारत नाही. दरबारात मन्त्री असणे आवश्यक असे, म्हणूनच केवळ त्याने बुद्ध मन्त्राला त्याच्या स्थानावर राहू दिले होते. परन्तु मन्त्र्याकडे राजाने कधी, कसलाही सल्ला मागितला नाही. केसाच्याटी विषयाबाबत राज्यागसात नगरांचा राज्यच लहाना असलेला नाही.

गुप्तहोरावडून चन्द्रसेनला समजले की, आपली अधिकार प्रजा सुखी व सन्तुष्ट नाहीत. पण यावद्दलही मंत्र्याशी वा अन्य कोणाशी तो बोलला नाही. प्रजेच्या असंतुष्टतेचे कारण स्वतःच शोधामचा त्याचा विचार होता. केष वळवून तो एकदा रात्री नगरात फिरायला निघाला.

त्या अन्ध गल्लीपून जात असताना त्याला एका घरातून स्वरा-वाण्याने बोलणे

ऐकू आले. घराच्या ल्हवकीमागे शुभा राहून तो लक्षपूर्वक संभ्रमण ऐकू लागला.

“गेले तीन महिने पहिलेय मी; तुम्ही नेहमी चिन्ताग्रस्त चिन्ता; कारण मांगला मला?” बायको आपल्या नवऱ्याला विचारत होती.

“काय सांगू? विचार तर लूप करतो मी. पण काहीच उपयोग होत नाहीय.” नगरा निराश आपसात भुत्तरला.

राजाला वाटले की - जवळच्या अस्त्रपुत्रेचे कारण कळले आल्याला, जेतवा ज्याचा विचार करते आहे, ते घडत नाहीय.

चन्द्रसेन अतःपुरात परत येवून रात्रभर यावद्दल विचार करत राहिला. खूप विचार करून त्याने ठरवले की - दुसऱ्या दिवशी काही लोकाना त्यांना काय हवे आहे हे विचारून घ्यायचेच, अन् त्यांची इच्छा पूर्ण करून त्यांना संतुष्ट करायचे.

दुसऱ्या दिवशी स्नान करून चन्द्रसेन बाहेर आला, तेव्हा एक नोकर त्याच्यासाठी दुधाचा मोटा घेवून शुभा होता. त्याला पहिलाच नोकराने मोठा त्याच्या हाती दिला. पण दुध नामलेले असल्याचे त्याने बहुधा पाहिलेले नसावे. लोंढा राजाहाती देतादेता त्याच्या ते लक्षात आले. आता तो विचारा भवाने कापू लागला.

त्याच्याकडे रोखून पहिले राजाने विचारले, “आता मनात तू काय विचार करत आहेस, ते खरं खरं सांग.”

“मला तर असं वाटतंय, की ते गरम दुध आता आपण माझ्याच तोंडावर ओतणार!”

नोकराच्या विचाराप्रमाणेच राजाने ते गरम दुध त्याच्या तोंडावर ओतले. नोकर विचारा रडत तेवून निघून गेला. त्याच दिवशी दरबारात एका मामुली चोराला आणण्यात आले. त्याचा गुन्हाही क्षामित झाला, त्याला कसलीही शिक्षा न करता दूध करायचे चन्द्रसेनच्या मनात होते. त्याने चोराला विचारले, “बोले, आता मी काय करीन असं तुझ्या मनात आहे?”

“महाराज, मला भोर्ती पहिलीय की आणण मला चाबकाने फटके मारणार!” चोर घाबरत बोलला, राजाने त्याची ती इच्छा समजून फटके मारवले.

त्या रात्री आपला पती चन्द्रसेन याला विडा देत राणी म्हणाली, “माहेरी जावून आईवडिलांना भेटून यावे, असं काय वाटतंय! परवानगी झाल मं?”

पान सात हसत हसत चन्द्रसेनने विचारले, “माझ्याकडून काय भुत्तर येईल

अशो अपेक्षा आहे तुझी?”

“आता-आता तर तुझे नातेवाईक येवून तुला भेटून गेले, आता नको जाऊस, असं म्हणालंसं वाटतंय मला.” राणी मनातलं बोलली.

“हॉ, जरोबर. तसेच म्हणतो मी.” चन्द्रसेन म्हणाला. दोघ अमासा सोडून राणी आपल्या शयनागारात निघून गेली.

आजच्या दिवसात ज्या ज्या घटना घडल्या, त्याचा आता एकात्मतात राजा विचार करू लागला. ज्याच्या ज्याच्या मनात जे जे होते, तेच तर केले होते राजाने! त्यांना आनन्द मिळावा, म्हणून तर तसे केले होते त्याने! पण आता असे वाटू लागले की, “यामुळे कोणीच सन्तुष्ट झाले नाही!” त्याला आता असे वाटू लागले की, प्रजेच्या

आतुष्टीचे दुसरेच काही कारण असावे, त्या राजाही वेष्टांतर करून राजा पुन्हा नगरात गेला.

एका भवनाबाहेर खूब्यात बसून पति-पत्नी आपसात बोलत असलेले त्याला दिसले. झाडामागे संपून राहण त्यांचे बोलणे ऐकू लागला.

“अलिकडे काही दिवस तुम्ही आनंदी दिसत नाही, पहिल्याप्रमाणे चेष्टामस्करी नाही चालत ! अगदी गण-गण अन् चिन्तित दिसता; जसं काही आपले काही हरकत आहे! काय कारण घडलेय?” बायकोने विचारले.

पति म्हणाला, “हो! हल्ली काही दिवस आयुष्य वाढवी घाण्याच्या बैलासारखं चाललेय. काही अनपेक्षित घडलं, काही अपेक्षित घडलं, तरच आनंद होईल न!”

चन्द्रसेनला वाटले की, कल्पना नसतारा अकस्मात काही झालं, तर जनतेची चिन्ता दूर होईल. त्याने ठरवले की भुद्यापासून ज्याची त्याची इच्छा जाणून घेवून बरोबर त्याच्या भुलट कृति करावी. म्हणजे अनपेक्षित घडून त्यांना आनंद होईल!

दुसऱ्या दिवशी दारबारात पिचण्यापुर्णे सेवकाने दिलेले कागडे राजाने अंगावर चढवले. अन् लगेच नोकरीच्या ध्यानात आले की, खांद्याजवळ राजाचा कुडता थोडासा फाटका आहे. घाबरत नोकरी म्हणाला, “क्षमा करा महाराज! दुसरा कुडता आणतो मी!”

“बोल, आता काय करीन मी?” चन्द्रसेनने त्याला विचारले. “मला शिक्षा द्याल, अन् हा कुडता घालून दरबारात नाही जाणार आपण!” सेवक बोलला.

“मी तुला शिक्षा तर नाहीच करणार, पण हाच फाटका कुडता घालून दरबारात जाणार आहे मी!” असे म्हणत चन्द्रसेनने निघून गेला. दरबाराचा कार्यक्रम यथावत् चालू होता. पण वृद्ध मन्त्री मात्र त्यावेळी पेंगट होता. राजाला ते दिसले तेव्हा जवळच्या सभासदांना रवाने इशान्याने मन्याला जागे करायला सूचवले अन् तसे धडताच मन्त्री जागा झाला.

मन्त्री जेवढेच गडबडून गीट असला अन् म्हणाला, “क्षमा असावी महाराज!”

“महासन्नी, आता मी काय म्हणून सांग बरं!” चन्द्रसेनने विचारले. राजाकडून असल्या प्रश्नाची मन्याला अपेक्षा नव्हती. तो चाचरत हळूहळू म्हणाला, “तुम्ही कदाचित अस म्हणाल की, तुमच्यासारखा

ओपाळू मन्त्री पाहून मला आपली स्वतःचीच लाज वाटतेय!”

पण त्याच्या विरुद्ध बोलायच्या अदृशाने राजा एकदम म्हणाला, “तसं मुळीच नाही. तुमच्या सारख्या योग्य मंत्र्याचा भुलट मला अभिमानच वाटतोय!”

सर्वजण एकाएकी हसू लागले. राजाने जाणून-बुजूनच हा आपला अपमान केला आहे असे वाटून मन्त्री मनातल्या मनात नाराज झाला; वेदनेने वडफडत राहिला.

त्याच दिवशी संध्याकाळी राजा चन्द्रसेन आपल्या बुद्यावात फिरत असताना अचानक एक काटेरो डहाळी वाचाने झडून राजाच्या पायांना लागली. म्हातऱ्या माळ्याने धावत येवून ती दूर टाकली अन् तो म्हणाला, “क्षमा करा महाराज, पुन्हा कधी अशी चुक घडणार नाही, खूप सावध राहीन मी.”

“बोल, जे घडलं, त्यावर माझ्याकडून काय कृति घेते?” राजाने माळ्याला विचारले.

एक-दोन क्षण थांबून माळी म्हणाला, “आपण म्हणाल की, गुलाबाच्या या बागेत काटे असं सहाजिकच आहे. म्हातऱ्या आहे न मी, म्हणून मला कमजोर मानून नोकरीवरून काढून टाकाल कदाचित! पण बहाराज, माझी अशी विनंती आहे की आपण असं करू नये.”

“नाही, नाही; मी तर तेच करणार आहे. तुला कामावरून काढून टाकून एकाचा तरुण माळ्याला नोकरीवर ठेवणार आहे मी!” असे म्हणत रडत असलेल्या माळ्याकडे न बघताच राजा आपल्या महालाकडे निघून गेला.

राणी पुन्हा राणी माहेरी जायचा प्रस्ताव मांडत म्हणाली, “काल स्वप्नात मी आपल्या भाईला जाजारी बसलेली पाहिली. तिला एकदा भेटून यायची परवानगी द्या ना!”

“माझ्याकडून कसल्या बुत्तराची अपेक्षा आहे तुझी?” चन्द्रसेनने विचारले.

राणी हसत म्हणाली, “पुन्हा पुन्हा विचारते आहे, म्हणून तुम्ही मला जायला परवानगी द्याल.”

“नाहो, तुझा विचार चुकीचा आहे. मी तुला माहेरी जायची परवानगी नाकारत आहे.” राजा बोलला.

बाली मान घालून राणी आपल्या दालनात निघून गेली. तिचा चिन्ताग्रस्त चेहरा पाहून राजा विचारात पडला. त्याला वाटले की, ‘अनपेक्षित घडल्यानंतरही कोणी

संतुष्ट झालेलं दिसलं नाही. मग आता काय केल्याने जनता सुखी, संतुष्ट होईल? खूप विचार करूनही त्याला या प्रश्नाचे उत्तर सुचेली. रात्रभर या विचारातच तो जागा राहिला.

मध्यरात्र झुलटली, तरीही राजाने झोपता झुकडे-तिकडे फिरत राहिलेला पाहून राणीने विचारलं, "झोप नाही पत तुम्हाला? इतकं व्याकुळ व्हायला कसली गंभीर गोष्ट पडलीय?"

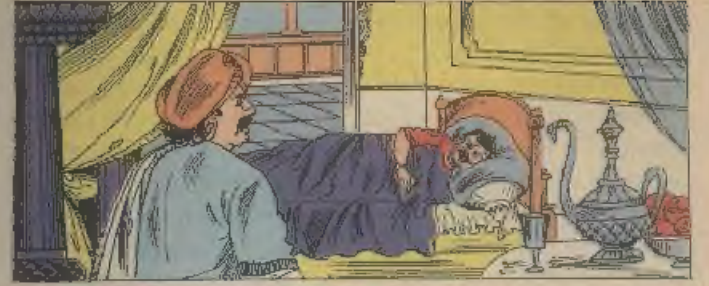
आमुच्यात प्रथमच राजाने आपल्या राणीला आपलं विचार सुतासेवार सांगून दाखलं. तो म्हणाला, "ज्याची इच्छा पूर्ण झाली, ते लोक आणि जे अनपेक्षित रीत्या सकल ज्ञान ते लोक - दोन्हीपैकी कोणीही संतुष्ट तर नाहीच झाले! काय केलं म्हणजे आपली प्रज्ञा चिन्तामुक्त होईल, पाचात्र विचार पडलाय मला."

राणी हसू लागली अन् म्हणाली, "घडणार अन् अघटित या दोन्हीवटून आपण जी विचार करतो, त्यांचा आपल्या गरजाशी संबंधच नसेल, कदाचित त्यामुळे आपल्याला आनंद मिळणारच नसेल.

प्रजेच्या दृष्टीने राजा हा पित्यासारखा असतो. अन्न, वस्त्र अन् निवारा या माणसाच्या मूलभूत गरजा आहेत. या गरजा जो राजा पुर्या करतो, तोच प्रजेचा बरा प्रतिनिधी असतो. पण याचा अर्थ असा नव्हे, की प्रजेला सुखी करण्यासाठी राजाने लोकांना आत्मात बसवून ठेवून खायला प्यायला घालाय. त्यांनी परिश्रमही करायला हवेत अन् त्या परिश्रमांमुळे मिळणारा आनंद हाच खरा आनंद मानला जातो. ज्या दिवशी तुम्ही हे काम कराल, त्या दिवसापासून आपली प्रजा चिन्तामुक्त होईल."

शासनपद्धतीत आपण काय-काय चुका केल्या, हे आता चन्द्रसेनच्या ध्यानात आले. दुसऱ्या दिवशी सकाळीच त्याने मन्त्री आणि प्रमुख अधिकाऱ्यांबरोबर चर्चा केली. प्रजेच्या कल्याणासाठी काही योजना बनवल्या.

त्या दिवसापासून राजाला आपल्या गुप्तहेरांकडून प्रजा दुःखी असल्याबद्दल, किंवा त्यांच्या गरजा पुरवल्या न गेल्याबद्दल एकदाही कसली तक्रार ऐकू आली नाही.

राजा तो राजाच!

स्नान करता-करता प्रवाल देशचा राजा पाय घसरून पडला अन् त्याचा पाय लचकला, पाय जराही हलवता येईना, दरवारी वैद्यांनी कसल्या-कसल्या पानांचा रस काढून त्याचा लेप दिला अन् वर पट्टी बांधली, त्याने राजाला कमीतकमी पंधरा दिवस तरी आराम करायला सांगितले; जागेवरून उराही न हलायची खबरदारी घ्यायला राजाला व्हावले.

मन्याला ओलावून महाराजांनी पूर्ण राज्यकारभार तात्पुरता त्याच्यावर सोपवला आणि मुख्य निर्णय घेण्याचा अधिकारही दिला.

मन्याने एक आठवडाभर रावाचा प्रतिनिधी म्हणून कारभार ध्यान संभाळला. खुद्द महाराज व मंत्री यांच्या शासन पद्धतीत कसलाही फरक कोणाला जाणवला नाही, पण मन्त्री स्वभावतःच काहीमा अहंकारी होता. 'आता स्वतःची राजगद्दी तुलना करून, आपण त्याच्यापेक्षा कोणत्याही बाबत कमी नाही;

महाराज शासनात जितके दक्ष आहेत तितकेच आपणही आहोत' अशी कल्पना त्याने करून घेतली, त्याचा अहंकारही वाढत राहिला.

"मी किती दक्षतेने कारभार संभाळतो आहे! आजपर्यंत मोच महाराजाला सद्दा देत आलो ना! त्या आधारानेच तर ते कारभार सुरक्षित संभाळू शकले आजवर! तसे तर ते केवळ भुलतचमूतीच, रानाशिवायही, फसला जूतार व्हाव न येता कारभार संभाळला जाऊ शकतो, हे मी सिद्ध केलेय." असा विचार करून तो आता हुकुमशाहासारखा वागू लागला.

एक दिवस मेहनत-मजुरी करणाऱ्या गरीबांच्या कमीत कमी सात तरी झोपड्या तळून खाक झाल्या आणि दोनशेच्या बर माणसे निराश्रित झाली. मन्याने 'सर्वेष्टोपद्रया न व्यसने बांधल्या जातील' अशी घोषणा दिली. आठवडाभर पुरेल इतका तांदूळ बेधर लोकांना फुकट दिला.

इतके सारे केल्यानंतरही ते मजूर खूश विमोक्षता! मन्थाने त्यांना विचारले, "आता तुम्हाला आणखी काय काय हवं, ते सांगा."

"एकदा महाराजांना भेटायची परवानगी द्या आम्हाला. या विपदेत त्यांनी आम्हाला गीर दिला, तर धन्यता वाटेन. आमच्या संकटात ते नेहमी आसण्या बरोबर असत. प्रत्येक परिस्थितीत त्यांनी मदत केलीय आम्हाला! त्यांना भेटायची तीच इच्छा आहे कामची!" मजूर म्हणाले.

मजुरांचे बोलणे ऐकून मंत्री आश्चर्यात पडला. काय करावे हे समजेना त्याला. त्याचवेळी खुद्द महाराज बगौल बसून तेथे आले. त्यांना पहाताच सर्वांचे वेडरे आनन्दाने बुजळले! सबकिडे एकवार नजर टाकून ते म्हणाले, "तुम्हा सर्वांच्या झोपड्या जळून गेल्याचं आताच ऐकलं मी!"

सर्वजण राजाची बगी वेवून जुंभे राहिले. आपल्या वडचणी सांगून त्यांनी राजाच्या सव्येतीचीही आपुलकीने चौकशी केली.

महाराजांनी सर्वांना वीरदेऊन, "त्यांच्या झोपड्या भुन्हा जुंभ्या केल्या जातील" असे आश्वासन दिले.

मन्थ्याच्या डोक्यासमोरच हे सर्व घडले. बरी परतून तो होलबद निघत वळ लागला. बराच वेळ विचार केल्यावर एक गोष्ट मन्थ्याच्या लक्षात आली. जन्तेची अशी इच्छा आहे की - त्यांच्या राजाची तब्येत बृत्तम जसानी. अन् त्यांच्या शासनाखाली आपणही सुखी-संतुष्ट असावे. त्यांच्या दृष्टीने मन्त्री काय, किंवा सेनापती आणि अन्य अधिकारी काय - सर्वजण राजाची आज्ञा पाळणारे केवळ सेवकच आहेत. त्यांच्या मनात इतकीच भीती असते की - आपण काही चूक केली, तर राजाकडून आपल्याला शिक्षा होईल, पण त्याबरोबरच त्यांना गाढ विश्वासही आहे की, संकटकाळी तोच आपल्याला आधार देईल अन् काही दूर करील. ही खात्रीच सर्वांना एकच बांधते अन् राज्यात शांतता नांदते.

ही वास्तविकता कळल्यावर मन्थ्याचा अहंकार दूर झाला. महाराजांचे महत्त्व अन् मोठेपणा त्याने ओळखला. तेव्हापासून तो दुष्पट अत्साह व तत्परतेने अगदी मनापासून राजाच्या सेवेत रत झाला आणि महाराजांचा प्रमुख सल्लागार बनला.

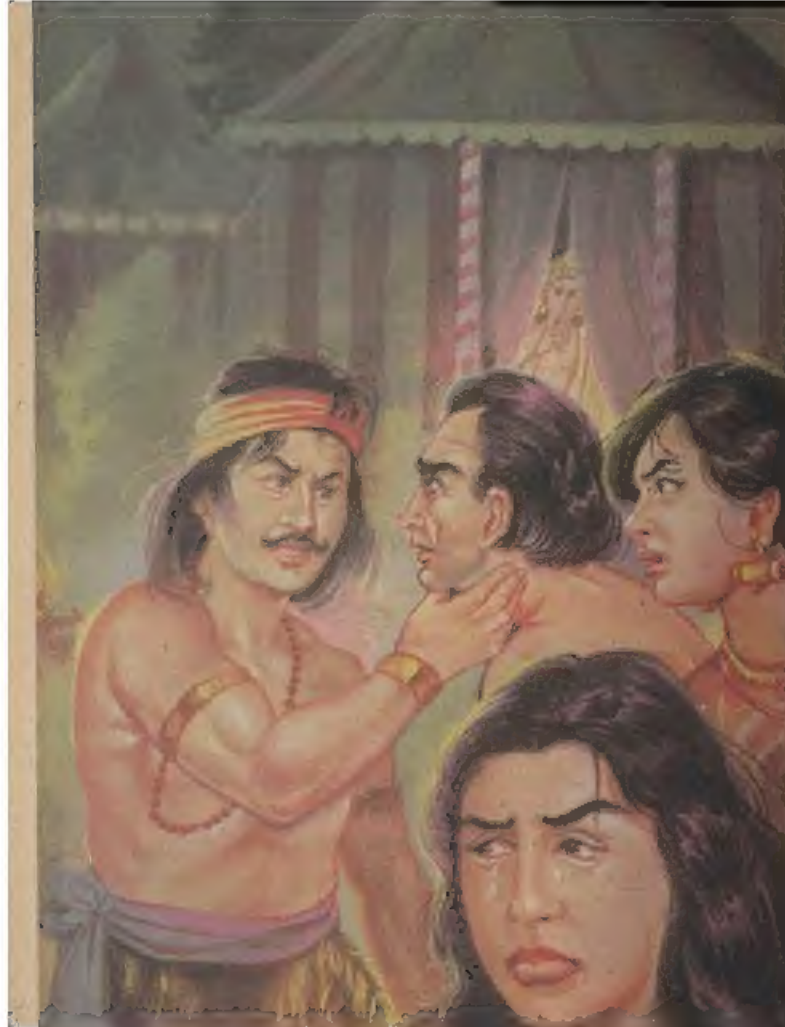
समाप्त अथोक

(पित्याच्या आज्ञेने अशोक अवस्तीची राजधानी मुझपिनीकडे जायला निघाला. त्या दिवशी संध्यकाळी विदिशा या स्थानी त्याने भुक्ताम केला. पहाटे निघून गीन्दयाचे अवलोकन करत चालताना अचानक खोल खाईत पडणार, इतक्यात शाक्यनायकाची कन्या विदिशा हिने त्याला वाचवते. त्याच रात्री अशोकचा हत्या करायच्या प्रयत्नात भेसणाऱ्या दोन तरुणी पकडल्या गेल्या.) -
यानंतर

अपराधी तरुणींसमोरच त्यांच्या बरोबर आलेल्या पुरुषांना यश हरत-हेने छद्द लागला. त्यांना मार-पीट करत राहिला. नंतर तो त्या स्त्रियांना म्हणाला, "तुम्ही दोघी युवराजांना धारायला आल्या होतात, याबद्दल तुम्हाला मृत्युवण्ड मिळेल, मरण तुम्ही टाळू शकणार नाही. तेव्हा मरणापूर्वी तरी, खरी शोष्ट सांगा. नरकात तरी तुम्हाला कर्मी यातना भोगाव्या लागतील."

त्या मर्तकी घाबरून एकमेकींकडे पाहू लागल्या. त्यांच्यातील एक म्हणाली, "बघा करा आम्हाच्यावर. नरकाला आम्ही भीत नाही. कारण आम्ही तो कधी पाहिलेला नाही. पण आपल्याकडून होणारा हा छळ आम्हाला सोसवत नाहीय; मृत्यूचं भय वाटतं आम्हाला. आम्हाचा श्रीव धतलात, तर आपल्याला काहीच क्षुपलब्ध होणार नाही. पण आम्हाला जिवन्त ठेवसंत, तर मग

"पाठोपा"

कदाचित् आम्ही तुमच्या शुपयोगी पद्द, खरं काय आहे, ते सर्व आम्ही आपणाला सांगून टाकू.”

“प्रथम खरं काय ते सांगा, नंतर तुमच्या जीवमरणाबद्दल युवराज काय तो निर्णय सांगतील.” यश बोलला.

“राजधानी पाटलीपुत्रपासूनच आम्ही युवराजांच्या पाठलागावर होतो. आम्ही नर्तकी आहोत, जो कोणी धन देईल, त्यांच्या सांगण्यामुसार वागणं ह्या आमचा पेशा आहे. युवराजांचा अण करण्यासाठी जाम्हाला ज्यांनी पाठवले, ते नकीच त्यांना शत्रू आहेत; पण आम्ही तर नकीच त्यांच्या शत्रू नव्हेत.” एका नर्तकीने दीन स्वरात सांगितले.

“धन देऊन युवराजांच्या कोणाच्या शत्रूंनी पाठवले तुम्हाला?” यशने कठोर आवाजात विचारले.

“आम्हाला प्राणदान मिळेल, असे वचन द्या अणोदर.” नर्तकीने विनवले.

“अटी नाही, प्रथम खरं सांगा; नाहीतर माहून टाकीन.” यश कर्कश आवाजात बोलला.

“पहा महाराज, युवराजांची हत्या करायला, आम्हाला उधे पाठवणारा माणूस अन्य कोणी नसून, निन्दुघार महाराजांचे ज्येष्ठ पुत्र व भावी राजा प्रत्यक्ष सुशेमच आहेत.” नर्तकीने सांगून टाकले.

हे ऐकताच अशोकने विचारले, “अगदी खरं सांगत आहेस?”

“अगदी शंभर टक्के खरं आहे युवराज!” असे म्हणून नर्तकीने - आपल्याला राजभक्तात केव्हा व कसे बोलावले गेले हे

सांगितले. तिने पुढे सांगितले की - प्रत्येकीला एकेक हजार अश्वार्या आणि हिंयाचा एकएक भंगठी बक्षोस मिळाली. याशिवाय कार्य सफल झाल तर आणखीही धन मिळणार होतं. त्यांनी घातलेल्या अंधार्या आणि सांगितलेली अश्व-पदस्थ अधिकाऱ्यांची नावे, त्यांचे बोलणे खरेच असल्याची सात पटवत होती, अशोक व यशचा त्यावर पूर्ण विश्वास बसला. हे काम सुशेमने असल्याच्या अशोकला सांगव होताच, या अणोदरही त्याने अशोकच्या हत्येचा प्रयत्न केला होताच, पण तो सफल झाला नव्हता. आता स्पष्ट झाले की, सुशेम अशोकला आपल्या मार्गातला काटा समजून तो कायमचा दूर करायचा हा प्रयत्न करत आहे. ‘सुशेम महत्वाकांक्षी असून, आपली प्रगती पाहून जळत असतो’ हे

अशोकला ठाऊक होते. 'तो स्वतःला शादीचा वारस समजतो, अजु कुळातला समजतो व आपल्याला फक्त दासी-पुत्र!' अशोकने त्याला जरी दोन-तीनदा सावध केले तरीही त्याचा स्वभाव बदलला नव्हता. याबद्दल अशोक थोडा वेळ विचारात पडला. त्या स्त्रियांकडून तार्थ काही तबिरतः बाणून घेतल्यावर अशोकने राख्खा वाजवाचा तीन कुडकास सैनिक येवून त्याच्यासमोर भुंभे टाकले. 'यांना इतून घेवून जावून, त्यांना जिथ जायचंय तिथं सोड.' अशोकने फर्मावले. नर्तकींनी नम्रतेने विचारले, "प्रभु, कुड पाठवताय आम्हाला?"

"तुम्ही मला जिथ पाठवणार होता तिथं!" अशोक तूटकथणे बोलला.

"नाही - नाही! आम्हाला मारू नका!"

म्हणत त्या आक्रोश करू लागल्या.

"रडू नका अभागी तरुणी! शाक्यमुनि गीतसर्ची प्रार्थना करा. ज्याप्रकारे त्यांच्या अपार करुणेत युवराजाचं रक्षण केलं, त्याचप्रकारे ते तुमचंही करतील." मधुर आवाज सर्वांना ऐकू आला. आणि सर्वजण त्या दिशेला पाहू लागले, विदीशा हसत अत घेत होती!

"अशीन त्यांच्या गनात आशा घालून नको तार्दी!" यश बोलला.

"मी आशा घालवत नाहीय. तूच त्यांना प्राण-मिला मिळेत अशी तालूच दाखवती होतीस. आपलं वचन विसरलास का?" विदीशाने भावाला विचारले.

"चांगली विवेकी, बुद्धिमान आहेस. अर्थहीन, शुष्क बोलणं का करते आहेस? प्राण-दान देईन असं मी केल्या म्हटलं होतं? खरं तर, असं दान द्यायचा पला हक्क कुठं आहे?" यशने कडवटपणे विचारले.

"खरं सांगा, नाहीतर मारून टाकीन - असं म्हणून तूच तर त्यांना सावध केलं होतंस. याचा अर्थ असंच नं, की खरं बोललं तर त्यांना जीवदान मिळेल? मग आता या वचन मार्ग घेतोय?" विदीशाने गंभीरतेने विचारले.

"अद्भुत!" म्हणत अशोकने राख्खा वाजवून यशला म्हटले, "इतकी कुशाग्र बुद्धीची बहीण पिलालीय तुला! किती घामयवान आहेस तिचा!"

यश अवाकच झाला! अशोक आपल्या बहिणीचे समर्थन करत असल्याचे पाहून त्याला आश्चर्य वाटले. विदीशाही आनन्दाने क्षणभर दिहसूड झाली. तिचे बोलणे ऐकून

नर्तकीच्या डोळ्यात कुतंगता तरळली. स्वतःला संभाळत यशने अशोकला विचारले, "युवराज, या धोवेंबाज नर्तकींना नोडून दिलं जावं, असं खरोखरच वाटतंय तुम्हाला?"

"विदीशाच्या इच्छेप्रमाणेच होईल. आपल्याला त्यांचं ऐकावं लागेल. पण त्यासाठी त्यांना किंमत मोठावी लागेल." बसे म्हणत अशोकने विदीशाकडे पाहिले.

"सावका आटोन्धाबाहेर नसेल, तर नकी मोनोन मी युवराज! सांगा, काय किंमत आहे?" विदीशाने विचारले.

"ती किंमत तुम्हीच सोजू शकाल; फार मूल्यवान आहे. मला सांगणं कठीण जातंय." थोडे थांबून अशोक म्हणाला, "ही गोष्ट मी तुमच्या भावाजवळ बोलून."

युवराजाचे आपल्या बहिणीवर प्रेम बसले असल्याचे, आणि आपल्या मनातली गोष्ट तिच्यासमोर सांगायला त्यांना संकोच वाटत आहे, हे यशने ताबडतोब ओळखले. मनोमन त्याला फार हर्ष झाला. हसतच त्याने बहिणीकडे पाहिले. ती मान खानी घालून तेवून तिपूत गेली.

अशोकने नौकरांना नर्तकी व कैरी माणसांना नेणून दूर म्यायली आजा दिली.

✧ ✧ ✧

युवराज अशोक आपल्या कन्येशी विवाह करू इच्छित असल्याचे यशकडून कळल्यावर शाक्यनायक व त्याची पत्नी यांचा प्रथम विश्वासच बसेना. दोघे आनन्दाश्चर्यात बुडाले. थोडा वेळ त्यांच्या तोंडून शब्दही अमटेनासा झाला.

यश म्हणाला, "युवराज अशोक खुब

कुळातले आहेत. सर्व राजपुत्रांप्रमाणेच तेही महत्वाकांक्षी असून अधिकारावर त्यांचं प्रेम आहे. परन्तु सर्वांचं म्हणणं आहे, की ते अस्वत स्वभाव आणि कोमल हृदयाचे आहेत. माझही तेच मत बनलंय. संपन्न अशा बघन्ती राज्याचे ते लवकरच राज-प्रतिनिधी बनणार आहेत. त्यांच्याशी विवाह झाला, तर आपली विदीशा नक्कीच राणी बनणार!"

इतक्यात तेथे आलेली विदीशा म्हणाली, "बहिणीच्या बाबतीत तुझं इतकंच मत आहे? माझ्याबाबत तुला इतकंच समजलं? एवढेच ओळखलंस मला? राणी बनून मला फार आनन्द वाटेल असं वाटलं तुला?"

काही सुतरां म सुचल्याने यश गप्पच राहिला, पण नंतर हसत तो म्हणाला, "हीच तार्दी, आपल्या बहिणीला राणी बनवताना

पाहून कोणत्या भावाला आनंद नाही वाटणार? यात चूक कसली? युवराजांच्या प्रस्तावाला मान्यता देण्यात कसला अडथळा वाटवोय, सांग तर बरं? मला तुझं मन कळत नव्हतेय."

विदीशाची आई बोलली, "यश, युवराज खरोखरच आपल्या मुलीशी विवाह करू इच्छितात, यावर प्रथम माझा विश्वासच बसत नव्हता. माझी खात्री आहे, की आपली विदीशा कोणी सामान्य मुलगी नव्हते! घडलेल्या घटना पाहून मला वाटतंय की या घटनेमागे काही तरी दैवी योग असला पाहिजे."

आत्तापर्यंत राग असणारा विदीशाचा पिता बोलू लागला, "मला असं वाटतंय की विदीशाचं जन्मन युवराजांच्या जावनाशी जोडलेलंच आहे, माहीत नव्हतं एका विद्य

याणि एका समोतल युवराजांना तिने कोण केव्हा वाचवतं कसे असतं?"

त्यांची बोलणी ऐकून विदीशाच्या डोळ्यातून अश्रू वाहू लागले. वृषचाप घराबाहेर येऊन, हात जोडून आकाशाकडे पहात ती बोलू लागली, "तथागत बुद्धदेव! ही कसली परीक्षा माझी? माझा या व्याकुळ अन् बोलायमान अवस्थेतून बाहेर पडायचा मार्ग दाखवा मला! माझी तर अशी इच्छा आहे की, आपण दर्शवलेल्या मार्गानं जाऊन निर्वाण प्राप्त करावं, अश्रू पर किंवा ऐहिक गुमानं मला गुळीन आकर्षण नाहीय. मी दिश्यामन स्थितीत मापवले आहे, मला अशा अवस्थेला का मार्गारं जावं नमूत आहे?" तिने अशा प्रकारे प्रार्थना केली.

नंतर वशा जतळ जाऊन विदीशा म्हणाली, "बरं काय, वाईट काय याचा निर्णय घेऊ शकत नाहीय मी. खरं म्हणजे या विषयात आपल्या मातापित्यांच्या सल्ल्यावरही विश्वास बसत नाहीय. कारण ते माझ्या ऐहिक सुखाचाच विचार करत आहेत. कोणतेही आईबाप आपल्या कन्येचा योग्य माणसाशी विवाह व्हावा, अशीच इच्छा करणार, इच्छा पूर्ण झाली की त्यांना फार आनंद होतो अन् ते समतात की परमेश्वरकृपेने आपलं कर्तव्य पूर्ण झालंय. याबाबत मला सल्ला देऊ शकतोलं असे एकच व्यक्ती आहेत आणि ते म्हणजे शुद्धदेव अणुगुप्त."

यश म्हणाला, "ठीक आहे; त्याच मठ विचार." तिच्या मावापित्यांनीही या विचाराला संमती दिली. अणुगुप्त दुसऱ्याच दिवशी विदीशेला येणार असल्याची बातमी

समजली. यशकडून विदीशाची इच्छा अशोकला समजली, त्याने ही भेट होईपर्यंत प्रतिसाद करायचे ठरवले.

सकाळीच विदीशा आपले माता-पिता व प्रथ पांज्यासह अणुगुप्ताचा मुकाम असणाऱ्या विहाराकडे गेली, ते तिथेजण बाहेर थांबले आणि विदीशा एकटीच विहाराच्या आत गेली.

थाड्या वेळाने विदीशा बाहेर आली. तिचा चेहरा गंभीर होता. चेहेऱ्यावर कोणताच भाव नव्हता. गुरू अणुगुप्तांनी काय अर्थदेख दिला हे चेहेऱ्यावरील कोणीच सांगू शकले नव्हते. मोग्या बुकलेले सर्वजण तिच्याकडे पाहू लागले. शाटालाली युद्धा अखमाच्या अशोकला पाहून तो यशला म्हणाला, "जे अवलंबू घेऊ इच्छित आहेत, ते वर का असे आहेत?"

यशचा चेहरा आनन्दाने अजळता, धावत जाऊन तो अशोकला आपल्या मातापित्यांजवळ घेऊन आला.

"युवराज, गुरूदेवांनी आपला प्रस्ताव मान्य करावला अणुमती दिली आहे. परंतु माझा एक बिनर्ती आहे. बुद्धदेवांनी दाखवलेल्या धर्ममार्गावर चालत रहाण्यासाठी मला आपला सहयोग व स्वीकृती हवी." विदीशा शांत स्वरात बोलली.

"विदीशाची बिनर्ती मी पनावासून म्हाकारन आहे." अशोक आनन्दाने म्हणाला.

"कृतज्ञ आहे मी, गुरूदेवाची खात्री आहे की आपणाशी माझा विवाह तयारताना मान्य आहे. आपल्या गुरूवर माझा दृढ विश्वास

आहे, त्यांच्या सल्ल्याचं पालन करावला मी संख्ये आहे." असे म्हणून विदीशाने माता-पिता, अशोक व यश यांना वाकून प्रणाम केला.

विवाहाची परवानगी मागण्यासाठी शाक्यनायकाने एका दूताकडवी प्रवृत्तीहीले. परंतु ते बिन्दुसारपर्यंत पोचनेच नाही. सुधेमच्या एका मित्राने दुताला खूप पैसे देऊन ते पत्र हस्तांतर केले व पाळून टाकले. मत्तार "बिन्दुसारची या विवाहाला पूर्ण अनुमति आहे" असे कळवणारे एक पत्र तयार करून ते अशोककडे पाठवले. अर्थात बिन्दुसार या बाबत पूर्णतः अनभिज्ञ होता.

"अवर्तीचा राजप्रतिनिधी म्हणून पर ग्रहण केल्यानंतर अशोकने विदीशाशी विवाह केला.

एक दिवस सुशेम पित्याला म्हणाला, "अशोकने शाक्यनायकाच्या कन्येशी विवाह केला असल्याची बातमी मला गुप्तहेराकडून समजलीय."

"काय" पित्याला त कळवता पुत्राचा विवाह बाल्यमुद्धा? अन् तोही एका राजकुमाराचा एका साधारण स्त्रीशी? हेउ, एका सामान्य स्त्रीच्या पोटी जन्मलेल्या पुत्राची वृद्धी आणि निराळी कशी अलणार म्हणा!" असा विचार करून राजा बिन्दुसार राग्य राहिला. त्याच्या मनात निरप्ती पसरली. पित्याच्या या वागण्याचा सुशेमला आनन्दच वाटला.

काळ जात राहिला. तक्षशिलामध्ये पुन्हा बंडाळी झाली. बिन्दुसार सुशेमला म्हणाला, "अशोकला अज्ञापितोहून बोलावून तक्षशिलाकडे पाठवण करीण आहे. आता तू किंवा तुझ्या वन्धूपैकी कोणो तिथे जाऊन बंड सोडून वाढावे!"

सुशेमाचा आपल्या सामर्थ्यावर विश्वास नव्हता. जाणला तंकार विता, तर 'आपले पितळ मुचडं पडेल', म्हणून तो म्हणाला, "तात, तक्षशिला जाऊन बंड मोडणं, हे

मी आपलं कर्तव्य आणि जबाबदारी मानतो. अशोकनं मराच्या वेळीच सर्व शत्रूंचा नाश केला असता, तर आज पुन्हा ही वेळ आलीच नसती. इतक्या लवकर पुन्हा बंडाळी माजून आपल्याला टाकर घायची वेळ आली नसती."

अशोकबद्दल पित्याचे तन कलुषित करायची संधी सुशेम कधीही सोडत नसे, अशोकचा भागचा पराक्रम विसरून त्याचा हा बोचन वाखवायचा प्रयत्न सुशेमाने केला त्याचप्रमाणे विदीशा व अशोक यांच्या विवाहाबद्दले कळवणारे अशोकचे पत्र मित्रांनी नाहीसे केले असल्याचे माहीत करून घेऊन नंतर 'अशोकने पित्याच्या परवानगीवाकूनच विवाह केला असल्याची' खोटी बातमी बिन्दुसारला त्याने सांगितली.

"मला वाटतंय की, यात पुन्हा शोकाचाच हात बसला. मी आजारी असल्याचं त्यांना माहीत आहे. त्यांच्या ताब्यात असलेला भारताचा भू-भाग गीर्वाणी पराक्रम व युक्ती यांच्या मदतीनं काबीज केला असल्याचं ते विसरू शकलेले निश्चत नाहीय!" बिन्दुसार म्हणाला.

कथकः

कविराज व्याघ्रेश्वर

दृढनिश्चयी विक्रमराजा पुन्हा दहाडकडे गेला. जाडाबळन ते कलेवर खाली खुलवून त्याने आपल्या लांछावर टाकले आणि नेहमीप्रमाणे तो स्मशानाची घाट तुडवू लागला. तेंव्हा घेतातला वेताळ बोलू लागला, "राजा, माझी खात्री आहे की, तुझ्यासारखा माणूस अन् कष्टाळू माणूस या दुनियेत वहायलाही मिळणार नाही. इतके पराभव जाल्यानंतर कोणोही आपली हार कबूल करून आपला अदेशच ब्रवतून टाकोत; पण तू तर अगदी हट्टाला येतला आहेस; स्वतःला वास करून घेऊन इतरांशी चांगलं देत आहेस? पण तुझ्यासारखा मत्पक्वही हट्टी आणि दृढनिश्चयी माणूसही कधीकधी कमला विचार न करता भावनेच्या जाहारी जाऊन आत्मसन्मानही घालवून बसतो; ज्यांनी-पूर्वी त्यांचा वनादर केलेला असतो, ज्यांच्या दुष्टांत त्यांना कसलीही किंमत नसते, अशा लोकांच्या हाती

वेताळ कथा

मनः त्या सोपहन वसनात असल अत्मसमर्पण सहाय्येहो सर्गिण शूरवीरामाठीच नई मर केवं मनीसुद्धा श्रेष्ठ समने तुला नम्रा प्रणय्याग्री जग प्रणय्याग्री हो कलानाथ रावण्या केशवरा गोर भांगने, हो पंख सर्गिण वेतास त्या कवींची गंध सांगू नामचा

सुी रती गी मिहपरीची राजदरबारान व्याघ्रवर ताकात्रा कळो हाता त्याने सर्व शास्त्राची अभ्यास केलेला होता, अठरा पराक्रान्त पांडित्य पात्र कळ हात, वेद श्रुपासवच सम उग्न केल होते त्यामुळे त्याची कविता पर्यपूर्ण प्रावयुक्त आणि समृद्ध अस राजाने कविते गुणवैशम्य रक्षण घेऊन त्याच अनेक अभिचार दिले हाच कथाकर्ता रावा न्याला आपला

प्रतिनिधी म्हणून गावाबाहेरही पाठवत असे व्याघ्रवर लोकांना स्वतः भेटून लोकांच्या तक्रारी, मागण्या यांचे समजून घेत असे. प्रवासातून परत आल्यावर राजाला ही सारी वर्णन सांगून लोकांच्या मागण्या पुऱ्या करवत असे.

राजाचे व्याघ्रवर फार प्रेम असे व तो त्याचे सर्व बोलणे, सूचना मानत असे. त्यामुळे बरीच माणस त्याला भेटून त्याच्याकडची मागणी कामे करून घ्यायचा प्रयत्न करत त्यामुळे सामान्य माणसांना व्याघ्रवरची भेट घेण दुरापास्त होते एक वेळ राजदर्शन सोप, पण व्याघ्रवरचे दर्शन कठीण वाटे.

त्याच देशाच्या रामपुर गावान कलानाथ नावाचा एक तरुण होता त्याला साहित्याची आवड होती, लहानपणापासूनच तो म्हणून कवींच्या काव्याचा अभ्यास करत अस तो वीरचत असतासा त्याला स्फूर्ती देई आणि ताखडतीस काव्य रचून तो ते लोकाल म्हणून शब्दची एक दिवशी एक कवि त्या गावी आला कलानाथचे भुल्लुकी काव्य ऐकून त्याला कवीने आधिर्वाद देऊन म्हणले, "बेटा तु अपजल कवी जाहस चांगली साक्षर कर, एक दिवस विश्वविख्यात कवी बनशील"

तेव्हापासून कलानाथची काव्यश्रद्धा वाढतच गेली सुरुवातीला तो अल्फुर्न कविता म्हणून दाखवी, पण वीस वर्षांच्या होता होता त्याने तीन मोठी काव्येही रचली ज्या पंडितांनी ती वाचली त्या सर्वांनी याची खूप प्रशंसा केली, काहींनी तर असेही म्हणत की "तू सरस्वती पूर्व वाटतोयस

एकदा व्याघ्रवरचा हा मनायला जात नाहीस" याच आपले काव्य स्वतः जनतला नुहा श्रेष्ठ परिचय होईल तुला मान मिळेल"

आपली काव्ये घेऊन कलानाथ व्याघ्रवरला भेटायला मिहपरीला गेला त्याच्या घरी पोचला, तेव्हा राखणदार त्याला म्हणाला, "तुझ काम काय त माग मी जाऊन सांगतो पुढे तुझ भ्राम्य"

कलानाथन काही निवचक कविता निराळ्या गाडपवांदर लिहून त्या पहारक याच्या हाती देत म्हणले, हा काव्यावर कविकरण अभिप्रेत आहे मला

तो गाडपचे हाती घेऊन पहारकला म्हणाला, "ब्राम निरकच तुला आणखी काही नकाय त्यांच्याकडून" कविवरच मन मोठे आहे स्वभावही फार चांगला आहे त्याचा शुभार आहेत तला हवी ती भेटून येतोय तो

आणखी कसलीच मदत नको असल्याई कलानाथने भ शिंतल्यापर पहारकला आन गेला व याने कलानाथबद्दल व्याघ्रवरला माहितीस त्याच्या सुपुर्षा माणसांत येथे असलेली असल्याने ती गाडपचे आपल्या शिष्य व्य हवली करत व्याघ्रवर म्हणाला, "ह वाच जत आपला अभिप्राय लिहून दे, मी हसे करण त्यावर,

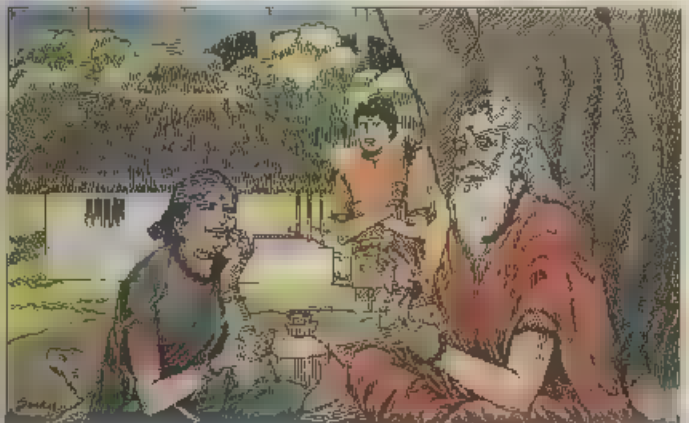
शिष्याने ती काव्य लक्षगूर्फक वाचली खरीक म्हणत "शुक्र ही काव्ये तर अमामान्य वाचनायत" या कवीचा "कदा आन बांदावू"

नकी भोग, नाता इथे बरीच माणसे आहेत, त्या कवीन तर केवळ अभिप्रायच

मागितला आहे यथेन श हवे त देऊन पाठवून दे पण शिष्यान अभिप्राय लिहिला अत गुरून मही कवी पहारेकच्याने गाडपच परत दिल्यावर कलानाथ निराश झाला व्याघ्रवरन आपल्याला भगवला व बोलावल्याचे त्याचा बाईत वागल

काही काळातंतर राजा जेवळून व्याघ्रवर देशभ्रमणाला निघाला अत एके दिवशी राखणदार राजाला तो दर्शन घेऊन याचा हाता खरोखर झाली अतक लोक हाते पावक यांनी वैभवपूर्वक त्याच स्वागत केले व्याघ्रवर तिथे दान दिवस राहिला शिष्याच दिवशी एकेकान जाभून आपल्या तक्रारी त्याला माहितल्या गावपाठीस यावे म्हणाला, "महाशाय जनतेच्या अहंजणां आपण समक्ष पाहिल्यातच, त्या

म्हणू धजणार नाही. माझी तितकी श्रेष्ठता नाही पण मी मानू आणि जाणू इच्छितो की, आपण कोणत्याही महाकवीच्या तोडीस तोड अस काव्य रचून चुकला आहात.” कलानाथ एकदम पथेच बोलला

त्याला व्याघ्रेश्वरने कलानाथकडे लक्ष गेलं, ज्यानं कलानाथकडून त्याची माहिती जाणून घेऊन त्याला स्वरचित एकाद्या काव्यातली काही पदे म्हणायला होतिले.

कलानाथ म्हणत असताना व्याघ्रेश्वरने लक्षपूर्वक ऐकून घेतले तो म्हणाला, “मुला, तू खरोखरच मरुस्वतीपुत्र आहेस, पण तुझ्या काव्यात काही व्याकरणादोष आहेत, ते सुधारणं मोठंसं कठीण नाहीय, पण ते सुधारले नाहीस, तर पाह तुझ काव्य फिक वाटेल.

“महाराज, आपण हे काव्य पूर्वीच

अ कला आहे तेंव्हा आपण व्यकरण गीत दाखवून दिले नाहीं?” कलानाथ बोलला

हे कम भडल त व्याघ्रेश्वरला कळल्यावर ना म्हणताना, ‘वंत्मा, न्या दिवसा काव्य माझ्या आश्रयान दाखव होतं, मी वाचू शकलो न वरं न्यावंडी मी फक्त अभिप्रायच मागितला होतस प्रत्यक्ष मंत्रावली इच्छा त्याच दिवशी दक्षिणी अभिमान तर अं जालं असत, मी आपल मला सगळं मागितलं जालं याच दिवशी तुनं व्यकरण दाख कळलं चुकलं असत.”

कलानाथ लहून बोलला मला आशा होतं की गव वाचल्यावर वन माझ्याकडून माहिती मिळाल्यावर आपण भर्ताची परवानगी नकोच घाल स्वत हंभुत आज माझा पदार्थ आपण लुप्त केलोत त्यामुळे मला आनंद वाटलाच; पण माझ व्याकरण दोष दाखवलेत म्हणून जास्त वरं वाचलं पहिल्या वेळच्या आपल्या अभिप्राय पेक्षा वाचलेला अभिप्राय जास्त महत्वाचा आता काही दिवस आपण मला आपल्या श्रेष्ठी संज्ञा त्यानं इतकीच इच्छा आहे माझी.”

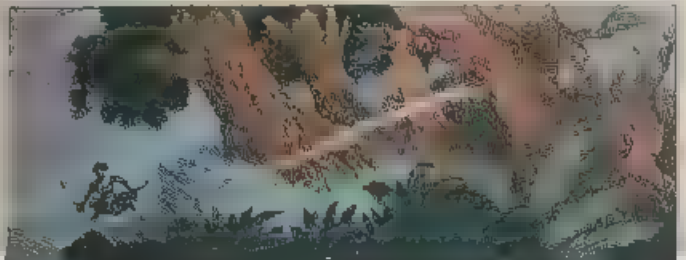
इतकी गोष्ट मागून वेगळ म्हणाला. राजा वनक कविपंडितांकडून म्हातपाच मरुत्तया कलानाथचं वागणं विचित्र अन् प्रसन्न नाही वास्तव? त्यानं आत्म समर्पण फक्त आपला अभिमान घालवला अस नाही वाटत? व्याघ्रेश्वर त्याच्या गावा आला तेंव्हा शोच-पाटझाल त्याला असत कपिर व व्याघ्रेश्वरला भेटायला मागितलं होत पण त्यान भेटोला नकार दिला पण वनर त्याच व्याघ्रेश्वरलाच भेटायला गे संकट जालं

जगा नाथ व दंत मला त्यानं जम का कल हे याच्या बुद्धि निरनंच छोगण आहे? इतकच नव्ह त्यान व्याघ्रेश्वरनी सेना करणारी इच्छाही पकळ केला या सर्व गावां विचारान घेना अस दिवस की कलानाथच बुद्धा भड झाली होती ती एक असंभालत युवक आहे माझ्या या शिकार अन्तर माहात असुनी गण राहिलस, तर तुझ्या मंत्राचं तुकडे होतोल.”

अत्रादाखल विक्रम म्हणाला, ‘कलानाथ मित्रपुत्राला मेल असता, त्याची आज्ञा होती की, आपलं काव्य वाचल्यावर व्याघ्रेश्वर स्वतःच भेटायला बोलवीत, पण त्यानं फक्त अभिप्रायच लिहून पाठवला, त्यामुळे व्याघ्रेश्वरची काव्याची आवडच कमी झाली असली अन् आता ते फक्त आपल्या व्यक्तिगत समिद्धीचा सुपयोग करून इतरांना मदत करताना असं त्याला वाटलं काव्येच शत्रू मांडून कलानाथच व्याघ्रेश्वर कडे व्यक्तिगत काम कामही नव्हतं, त्याची फक्त काव्य वर्तक भक्षण होतं, त्याच्या अंधश्रुती त्याला काहाच कं व नव्हतं, त्याच्या व्याघ्रेश्वरने वनर मांडून दिसून

कामपुत्रस आत्म स्वीकारला अन् ते जंगलात रहायला गेल्याचं समजलं तेंव्हा आला त्याच्या श्रेठीमुळे आपल भलं होईल असं कलानाथला वाटलं. म्हणूनच महत्त्वातला मोड देत तो आज्ञासात पोचला बोलला बोलतो व्याघ्रेश्वरन त्याला सांगतलं की त्याच्या कवितांवर जो अभिप्राय मिळिलेला होता, तो स्वतःचा लहून शिष्याचा होता आता स्वतः त्याच काव्य ऐकून आपला अभिप्राय व्यक्त केला की, काव्यात व्याकरण दोष असून ते सुधारणं अत्यंत आवश्यक आहे, यावरून कलानाथनं मोठखलं की व्याघ्रेश्वर अजून कोटीचे महान कवि जाहल आता त्याला सरा कवि दिसता त्यामुळेच कलानाथने त्याची सेवा करायची संघी मागितली. या कारणाच्या माझारे अप्रसन्न दिसतं की, कलानाथनं आपला मान, अभिमान घालवलेनाही नाही अन् त्याचं डोकंही फिगलेलं नाहीय तुझ संशय निराधार आहे.”

आता राजाच मौन भंग करण्यात सफल झालेला केताळ प्रेतासह गायक होऊन पुन्हा त्राडावर जाऊन बसला.

सोमसेनचे चित्र

है। पुरी गावात दरवर्षी वित्रकलेचे प्रदर्शन भरवले जाई. त्यात प्रसिद्ध चित्रकारांच्या प्रतिकल्पावरच अर्पणसिद्ध वया श्रेयात नुकतेच पदार्पण करणाऱ्या चित्रकारांची चित्रेही प्रदर्शितार्थ मांडली जात

हर्षवर्षाप्रभायै यावर्षाहीरे प्रदर्शन नासुहोते, देशभ्या कानाकोपयन्तून थालेल्या प्रसिद्धा विचकाऱ्यांची चिंते दाखवली जाऊ शीती, नवनव्या चिक्कादाऱ्यां विजेही प्रवृत्ति होत होती। चिंते पक्षय्याला रमिक आंक मोठया संख्येने गर्वी बघता होते।

सुगंधापुरद्वल सोमसेन नामक चित्रकारद्वी आपली चित्रे घेऊन आला होता त्याचा चित्रेही पदर्शनात मांडलेली होती

सामने ज्वा घग्गिआळें भुतरला होता, जेथेच शिवांगेरी व विलासही सुतरले हीत बाजला बाजला होमलेबद्दल कळल्यावर विलास म्हणाला, "बाज मां गेलो होतो प्रदर्शनात तिथं तुमच्या त्वचासमाग बांगला तसकड अन्ना होतो."

धूप आगमनने सोमसेमने विचारले, "माझं जिवं क्षणं आचरणं तुम्हाला' आभारी आहे मी तुम्हाला

‘काकुणास आठूक, शीत निवासमोर खूपच गर्दी होती त्यामुळे तुमच्या निवासमोर सत्ता एवढेच चणन नसलेले वृक्ष हाच लागले’ विलास म्हणाला

त्याचे बोलणे ऐकून सोमसेनका चेहरा पांढरा पडला.

समुद्र किनार्यावर महल - २२
ओरिसाच्या किनार्यावरून

शब्दांकन श्रीरामाथर ▼ चित्रकार क. भूषण गोपबुक्काम

किन्तु आपासून काही कि.मी. आता वेगवेगळ्या आपण बोसकाई वर
पर्यंत हो. हा आपणा भाव सादण्यासाठी इतिहा आहे. कपडे विणणे हो
आणि आपण परंपरागत हस्तकला आहे आणि कुणिंगीत आपण मजूर
आणि आपण व जो कुठे व्हा नुसतं भणजे साधन आहे. दुसरी तोपकाई
मोठी वरीदमोती तर खाली अल्लुगा कि तुम्ही अली आणि व लव
मिळवून घेता आता कोणत्याही गो. जो पंजाब आहे हा दुसऱ्या
व्यक्ती मरणा नसतो

[illegible][illegible]

चिल्का सरोवराला फिरणाऱ्या पच्छीमाट ताकांचो शिडे चट्टने बनवलेले व चौकोती आकाराची असातात
 थापला पुर्वला मुळाम म्हणजे पुरी शिंका जगसायपुदी. जुन्नर गाळीं पळेईरी मोठे माला फलीरा. तरात येन
 व माये परदेशाशीं गरिब व्यापारिक संबंध होता. विशयत इंग्रजेविवाही,
 पुरीचा समुद्री व्यापार तड आता नव्हत झाला आहे. पण अजुनही विखलीं आरोग्यदायक हवा खाण्यासुपडी
 अंमालि, वास्तव व मध्य प्रदेशातून भोक येत असतात. ओरिसाचे राजवंपाल मुन्हाळ्यात पुरीसाच र्हातात
 पन्तु पुरीचे सर्वात तातूत म्हळ्व म्हणजे ते हिन्दूच्या चार मोठ्या धार्मांपैकी एक गणले जाते. ताकांचो नील
 म्हणजे 'रामेश्वर, हारिका व ब्रह्मोबाब' सैमील जगसाय भस्मिद सर्वात धर्मिक व शून्य विस्वात अशा पन्तु पुरीचे तेकी
 एक त्रैम 'पेख्या धातकात राजा चौधरां धाने दक्षिण ओरिसातून आपली राजधानी हलवून पुरीता स्थपन जाली
 आशिल्या घटनेचो स्मृती म्हणून या मंदिराची निर्मिती केली. जेथे भगवान जगसायाचो पुता धांकुळणाच्या रूपान,
 त्याच मंदिराचो भाय्र चलप्रद. चलपण = धातुन बांदींग. पुढारा पंचरसम केलें जातें
 धानत मुर्ती पाकनच्या मंदिराच्या वरवीं वर उर्जक. घटवयाचो त ठायेन असत
 अशा वेळा अशें की १२ व पंचम व निष्पत्ती पत्र. रामायणाचें मुर्ती हांता अशा दन्तवागमा तिका पांडू
 मंगोण हातात आने तें स्तानान करावना पुवन रुना पावना व जेव्हा ते वायना येता तज्जा मुर्ती मळुय जाली
 जापदना अतीतिकारक बांगफुडीची राजाता लाज रादली व प्रायश्चित्त म्हणून यामें मुश दीपचवर्ग सगयनी
 तेंव्हा अक्ताचवर्गी हांता की, 'हे राजा, सगळ्यांचा प्रसाद तुला समुद्रात एका ओडत्याच्या रूपान प्रगटून
 पोड्याच पावटाल एक ओडशा पड्ड्याविला-यावर तरात गालेना हातडला राजाचे ह्या लाकडी ओड्याकून मुर्ती
 घटवाचचें अवले पावतु राजाचें सुतार जेव्हा तें जाकूड तामू लागले तेंव्हा त्यांची वीजतरेच मांडू पावले व राजाचो
 ब्रह्मा होळ लागव्यर कोणीच मुर्ती घडवू शकले नाहीं
 नगर मळे. पुरीची चड तापसाधच एक म्हानाच्या मुलाच्या वास्तू. राजासमो घकट आसो आशो म्हणले की

चपारा

मं एकदोस दिवसात मूर्ते घडवून ददेन परन्तु अट खाी होले की, मूर्ती तयार होव्यापूर्वीं कोणंही ती पहायना
 पयन वस १५ गंगा एकांन विस्स पुरो होव्यापूर्वींच मुर्ती पहायला असून असज अंगन व हसने चौकीत
 हांकावत घाल्ने मिथ त्याना फक्त सा अछंन घडलेल्या मूर्ती शाळकल्या. म्हातराच सुतागणा कडे पतच नव्हता
 धातनरहा. तीं कधींच कुमाला दिमला माही
 धांकुण ब्रानशद व मुचद्रेया मुर्ती दा बाग वर्षनीं बरवल्या जातात
 नव्य मुर्ती काशें हाल मन्नाना स्वप्नात विहलेल्या कड्ढीनाच्या झटातूनच बनवल्या जातात. पंन गां वली
 अनेक विद्वानाच्या नां, गैला मुर्तीच दात मुखा मुर्तीतून काडून वया मुर्तीत ठेवतां आस. ह कात पुतण्याच्या
 ठांकावर पट्टीबांधून इतकेच तव्हे सर त्या वस्तूला सटा स्मार्ता न ज्हावा स्पर्शने वस्तु कळू तये म्हणून हातावर
 कपड्याचा धनक आवरणें अडवून मंदरच केले जाते. ही क्रिया 'नव कलेकर' नांवाच्या जुलबात रचवणेंचर थाड्याच
 आश्वर केली जाते
 पयाच ०० वर्की मुर्ती ऋक्षिभात लियते. ऋक्षाय श्रीकृष्णाच्या हांकुळतुल वपुरेकडे वाव्याच्या स्फुटित्रीत्यर्च ही
 राशः कडापाशा गैत वाभाती धातुळा बलभद्र व सुभद्राया मुर्ती तीन विशाल अशा रथांचा बसवून मुर्ती वावलीना
 नेल्या जातात. ह आवात जगसायाचे भुयानगुड होय सर्वात जास्त मुंच रथ जगसाय म्हणजे श्रीकृष्णाचा असून
 त्यासा १० वाक बसतात रथाचीं मुंची १५ मीटर व रंठी ११ मीटर असते
 तमे मुंडीचाकडो हं स्थान जगसायासंदेठपासून केवळ एक मैलच दुर बाहे पण रथ विंघ पोचयला संपूर्ण दिवस
 चिलस तावती देशाच्या राजकीय्यातून राजी भाक रथयाजेन जाग पण्यावळी शांत व रथ पंगळपळत सरत
 करतात त्याच्यातल्या घनेकांचीं अशा दृच्छा असने की जगसायाच्या प्रसादाला स्पर्श करावा. कारण अशां त्रापणा
 कात की तुमे कप्याने माणसाची जन्मसंवाच्या वायादून वयसमचीं मुर्ती होते
 आठ दिवस भुयान गुलत मस्ती कायानन्तर नवव्या दिवशीं मुर्ती गंगावाशानेच जगसायासंदेठाला परत येतात

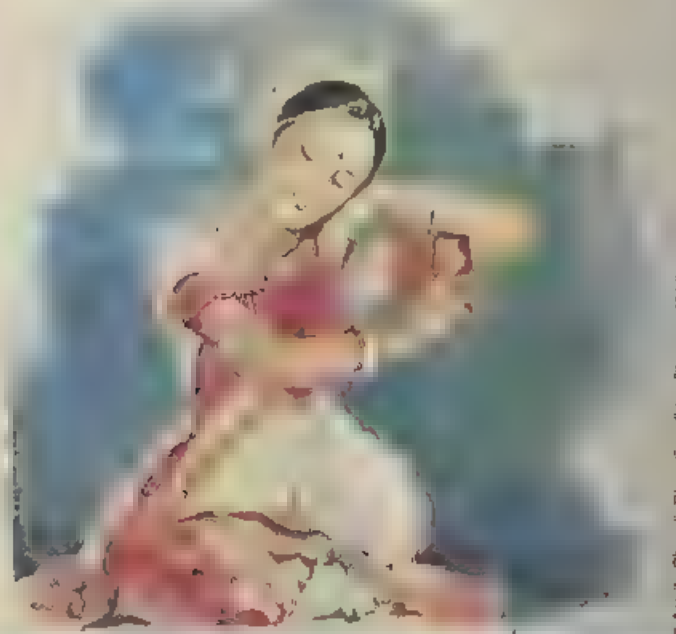
माता बाहुडा रावा परलोकी पात्रा आर्त म्हणवार

सोडिहा मुल ही सोडिहाची सोडिहा मुलयेला राहे बावा विवंगम सोडिहाच्या पुढा भूतहालेमपुन झाले बाहे परलोकी जगा वकारे हाडी सैमते की ती कुमपासुन पावपयाने उकताम राहा ये ते जगपर ज बाहुडी वसवदार रावान अप्पा सगल कामदा र पुन पावत कर । अशा प्रकार मुल जेवपुथेल की जेला देवसुलीचमोस मुल्यवती अप्पेल करत सक्ता ते मुल्य पततच रमावम रागत ओडिहा मुलावरनवर वेहुधा रोक्कत काँव जेदेव थोच्या रामर कावळ गेल्यातिले । अथान अजपुडी सोडिहा होतान पुनच्या समुद्रताळीयेन पडे सवान मरिरान अ थि राकराबाय र वे १-२ म्हणामु या मीन र जे जेवजोवाहा बती पलायला मिलले आठ राकरावापलीन यारनल्या वार पमुज ते कोडी पडे गले पुनच हाडे अप्पला परलोका राकावपुनर असे म्हणवार

काला १५ डि. १९९० ला छानसे म्हणवार आहे सोपील 'शेवकस भंड' मरिक्वे' म्हणवार

दहा डि म आठवडी बड गंधावर 'साठीम' शाल व देवलय जाहे देवील बाल श्रीगुणपत्ते मृती मुणोक्ती आहे. योह अशा आहे की, एकदा बाल बाहुडासत बाळण झाले व दीकुळाने स्वतः बावकरुणत ठात साय डेल

आंधिली नुसारी एक मुत्र

© Anvita Bharambi Bharambiya Vileya Dhavan, 1997

सर्प-मन्त्रा

तीपर गावात परबत भावका एक नहानमा भनकरा हाता ती आपल्या लहानशा भताची संधायत करुन अदरनिवर्हि चालयी मर्पदेशाचा मन्त्र शिकायची त्यन्की बयाच वर्षापासुनची इच्छा होती पण तो शिकवणाराच काणी भाषडन न्हयना,

एकदा ती आपल्या एका तातेवाइकाला भंरयला आज्ञाच्या गावी गेला परबत त्याला म्हणाला सर्प मन्त्र शिकायची माझी फार दिवसांची इच्छा आहे तुमच्या गावात कोणा जणवडर आहे का

“माझ्या गावान काय, पण आसपास कोणत्याही गावान सर्प-मन्त्र जणणारा कोणीही नसावा सामान्यत बैरागी आणि मन्त्र शानेल ही वरा येत, ती दिवस हांकी त्याच्या जवळच असते ज जशा एकाद्याची मळत मिळत शकतास तर मुला सर्प देशाच्या मन्त्र शिकायला मिलल ” ते तातेवाइक

म्हणाला

त्या दिवसापासुन परबत साधू संन्याशाच्या शाधाला लागला, मन्त्र शिकायला जाला तो फारच थोर झाला जेव्हा

या वर्ष परबत आपल्या जेतात ज्वारीचे पीक पोरन हात पीक छान आले होते काणसांनी धरणाचे पाव फारच छान टिपत हाचे पळवणामन च्वारी व नवण्या साठी थोर शेतान मशण अंध कोने होते रावे दिवस गळवपीमासो तो शेतावर रहात होता,

एके दिवशी संध्याकाळी बैराग्यांचा एक जबा शेतजवळून जात असलेला त्याला दिसला, आपल्या इच्छा पूर्तीची वेळ नवळ आली असावी, असेच त्याला वाटजे, सवाणावळत अतहून धावतच तो बैराग्यांचा शेतायला गेला, त्याने त्यानच्या एका काळ्या लांब दाडीवाच्या धडपुड बैराग्यांना

शेतावर आहे

पुणाम करून त्याच्याजवळ आपली इच्छी प्रदर्शित करी मन्त्र शिकवण्यासाठी त्यांना निमन्ता देली

परबतकडे लक्षपूर्वक पाहून वैरागी म्हणाला, 'सर्पसत्त्व भुयर्पच जिवा राघवियाच्या वेष्टी शिकला परब 'आचे फळ मिळत आता अन्नास होई त्यामाला वाई ही वळ राख्य रक्ते जा रक्ती आम्हाला शरीरान राहू दिवस वर अद्या सकाळी मन्त्र शिकवण नना

परबतने माझ्या आनन्दाने परवापरगी दिली त्याने सगळ्या वैराग्यांना निध राहायची विनन्ती केली, ते सर्वजण भक्तिमोले गाल अन् कणसे तोडून छान राहिले मारे शेत त्यांनी विवस्त्र टाकले आणि पोटा भरल्यावर आरामात झोपून गेले.

आपल्या भिकाची सामाईक झालाना पाहून मुद्दा परबतला दु ख वाटत नाही सकाळी सप मन्त्र शिकवण्या मिळणार असल्याचा त्यांना आनन्द झाला होता त्या आनन्दात ना राखर जसाच राहिला

सकाळ झाल्याबरोबर वैरागी आले हाभून निघायच्या तयारीला लागले

परबत भराभरा त्या धर्मपुत्र वैराग्या जवळ जाऊन त्याच्या पायावर आडवा पडून ओरडू लागला 'स्वामी, सर्प मन्त्र सर्प मन्त्र "

वैरागी त्याला रागावून म्हणाला, 'जरी आता, जग त्याला थुटी ज्ञान ' त्याने परबतच्या पाटावर जोरात लाथ मारली आणि तो चालू लागला परबतला वाटले की होच सर्प मन्त्र त्याच्या आतलाला घारावर राहिलला नाही, त्याची दृष्टा पुरी झाल्यामुळे जवळ दानात आल्यासारखे त्याला वागले वैराग्याचे जीवण आपल ना खरी गेला, आणि वैराग्य कडून सर्पसत्त्व शिकल्याचे चाने बायकोला सांगितले तिने ती बातमी राखर समजली,

या घटनेनंतर एका महिन्याने एवज गावकऱ्यांना भग झमला त्याने सतवाहिक वाजवून गेल होते काय कराव ने कळत नव्हत यांना 'अचानक एकाला परबतची कावण झाली ती तज्ज्ञांना म्हणाला, 'जे घाबरना काय आपल्या परबतला सप मन्त्र देना हो वेष्टा त्याला एक महान माधुन दिलीय, माधुनी दिलेला वर कधी व्यर्थ होत न ही माझी खात्रा राहू की परबतच्या गन्वाने हा वाकल जना याना नेझूया त्याच्यावर "

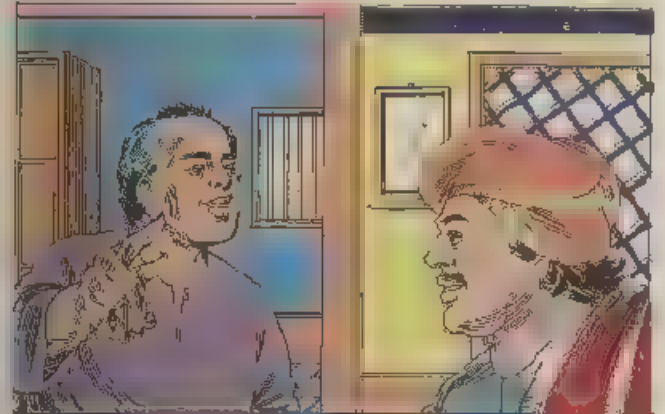
ने त्याला परबतकडे घेऊन गेले, परबतने धनोत्तव्य धन ते मन्त्र म्हणता आणि त्याच्या वाचावर गोप मारली त्याबरोबर सपदश ज्ञानना गावकर्ण भुलून बसला आता नाकाचा पूर्ण विजय घमना की वैराग्याला मन्त्र खरं प्रभावशाली आहे परबतने पधमत्र मन्त्राचा प्रयोग केला होता त्याला भीती पडली होती की मन्त्राचा प्रभाव पडेन की नाही आता ती भीती दूर झाली त्याबरोबर मन्त्राच्या प्रभावावर विश्वास ठसला

नेकाय भुल आभवास कोणालाही माप चावणा की, लोक त्याला परबतकडे आणत ननु मन्त्र रागान्याबरोबर माणूस भुलून वस, त्यामुळे परबतची व्याने त्या पक्कीगत पसरली जोक त्याला काही धनप्री देऊ लागत समळे परबतची धार्मिक स्थितीही सुधारली खरे न मन्त्र शिकते तेमा कमवायचा त्याचा विचार वहेता केवळ ना

जिकायची तीव्र दृष्टा मान होती पण लोक जेव्हा त्याच्या सुपकराच्या बदल्यात धन वेभू लागले, तेव्हा ते त्याने सहर्ष स्वीकारले,

त्याने आपल्या शेताजवळच चार-पाच एकर जमीन खरीदली धोपडीच्या जागी त्याने एक छानसे घरही बांधले मुलीचे लग्न श्रीमन्त कुटुंबातील तरुणाशी करून दिले पण अशा सफलतेनंतरही त्याला गर्व मात्र झाला नाही खूपनही आपली जमीन स्वतः कसून तो निष्कलजी जीवन जगत होता,

परवापा एक मोली माधरप मित्र होता, बरेच दिवस तो धन कमवण्यासाठी दकडे निकडे भटकत राहिला होता, एके दिवशी मित्राला घेतायला तो परबतकडे आता त्याची प्रगती पाहून मोर्ताला फार आनन्द वाटला, दोन तीन आठवडे दोघे मित्र आपल्या वस्तपण्या आठवणीत बुडून राहिले, घरात निघण्यापूर्वी मोर्ताने परबतला

विचारने, "तु परोपकार करून घन कमावतोस हा मोठा प्रशंस्नीय विषय आहे पण अजून तू त्या बैराग्याने तुला कोणता मंत्र दिला, ते माझी माहितीसल्ले?"

मोठ्याने हुसत परबतने म्हटले, "जोगी आया, ज्वार सव्या, मुठाजव बाम, हाच मा बैराग्याने शिकविलेला मंत्र."

घाबर मांती सो खा हसून बोलला, "हा मंत्र? अरे, पसलेत तुला बैराग्याने तुझ्या जवळीच्या विकत्या पर्वतरांगे कला त्याने अन् तू नुसताच पहात राहिलास? म्हणूनच त्याने ओढखल की तू येडचाप आहेस मज्ही खात्री आहे की, बैराग्याला काही मन्त्र-चिन्त येत नव्हता. मन्त्र शिकण्यासाठी तू त्याचे पाय धरलेस तेव्हा राग आला असावा त्याला. त्याने म्हटले सुद्धा की, तुझी कृपण स्वतःच अठ आता अन् त्याने शिवा दिना असेनाच सा हाच अर्थ आहे."

य लवणक भिन्न कोट्टे बीतणार नाही. घाबरून परबतला खात्री लागली मन्त्र पुरव सांगत आहे अशी आता त्याची समी पटली. बाघाण म्हणजे असलेला मन्त्र मन्त्र मध्यमन्त्र

एवढे याच याला वाईट वाटते, मन्त्र तू पुरवत राहो आहे.

या घटनेनंतर एका आठवड्याने मर्यादा झालेली एवढे मणिस त्याच्याकडे आणता मला परबत आता विचारात पडला. मन्त्राचा प्रयोग करवा की नाही, याबद्दल त्याचा निर्णय हाडता तगाती मन्त्र अपून त्याने त्या माणसाच्या साक्षावर हाथ मागली पण त्या माणसाची तराही हातचाल झाली नाही मित्राच म्हणजे तरे असल्याबद्दल आता परबतची खात्री पटली. मन्त्रावरचा त्याचा विभक्त झुडला.

हाबडतोड त्याने असलेल्या ताकांता म्हटले, "माझ्या ज्ञानात एक पाप घडले. त्यामुळे माझा मन्त्र विफल झालाय शक्ती नाहीशी झालीय या माणसाच्या नासबड्या शक्तीने त्या अन् शोभत्या वैद्याला दाखवा."

लोकांना आता परबतची मन्त्रशक्ती नाहीशा झाल्याचे समजले प्रामाणिक परबतने घाबरून कदाही मन्त्राचा सुपयाथ केला नाही आतापर्यंत मिळवलेल्या रजावर संतुष्ट राहून आपले पुढील आयुष्य तो मज्जेत जगला.

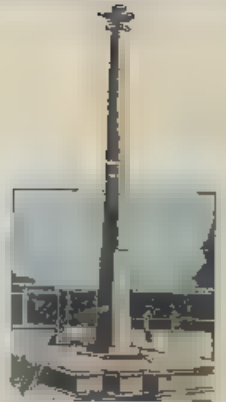

खोनेरी
क्षण - १६

चांदोबा

१. चाचा नसलेला लंबी

मंचावर अंधा असणारा हा मन्त्र संचारी कोठेही ओढलेला नाहीय पणुशे वरगुर्वी हायसाल एवढा विचारधर्तून चाचा निर्माण केली घाला मुक्ताकर्षण उत्तम' वसेतो म्हणतत

जगात हे कोठे आढळेल?

२. जगातील सर्वात मुंबाबन्वा रेन्वमार्ग?

समुद्रसपाटीपासून गुंणस परतत त ४०० मीटर मुंबीकर असणाऱ्या या रेन्वमार्गावर तू त करवान मज्जे दाखव्या इतक्या ६ काही प्रवाधाना शोधून जत देण्या सा परबत वडले या रेन्वमार्गाचे प्रवाशाच्या मांडोमांडी मागमांडीत समजली झालेली असता त

३. मृगमाल अक्षयार (समिप फिडले निर्मित मृग?)

अभिनेत्यांचे स्त्रोडो मीटर वोन वसणारे हे नगर पूर्णतः मित्रां बनवलेले अथवा त अमिड मित्रांचा वर्णांतर आहे हे ये वसण नगर सापडमंडीरने रूप मंडलनाथ एवढे काहीत बनवले अजून त्यात एक वर्ग 'मृगमाल' आणि जलमयरी आहे

शब्दाविपरी कोडे

- मी एक बुटका पाण्यापकी आहे. मी हजेत खुद्द शकत नाही, पण पाण्यात सकाईने पोहू शकतो.
- माणसाशी माझे अनेक प्रकारे साम्य आहे.
- सुधीवर अस्तित्वात आलेल्या प्राण्यांमध्ये मी आकृताचे सर्वात मोठा आहे.
- मी एक न अडू शकणारा पक्षी असून माझ्या प्रांतातल्या लोकांना

मी कोण?

बहुता माझ्या नावाने ओळखले जाते.

५. पक्ष्यांत मी सर्वात मोठा पक्षी आहे.

६. माझ्या पाठीवर कुबड असून, भन्ना 'नाझनाझनीन' जव्हान' असेली म्हणतात.

७. मला 'आस्ट्रेलियावला जंगली कुत्रा' असे म्हणतात.

गोडीचे कोडे

चूक घडली

बोरपला असे कळले की कोलेजच्या नवतरीनूलांनी एक मोलीतल्या निठाभ्या जवळमोलीसकम आहे. लाबडोब आपल्या घरासमोरीस सापकेत-दुकानतून एक सावबल भादुपान घेऊन ती खूप वेगाने पसारीपुहात पोचला. लाबडोब खाली येवून बिना चवून ती मोलीसबळ पोचला दरवाजाचे कुतूप तोंडावला त्याला विशेष कष्ट पडले नाहीत. रक्षक घेवून जिव्यातून तो आली आला आणि सायकलवरून थोड्याच वेळाने तो मुख्यमंत्रवेत पोचला. आपल्या सपळलेमुळे मज्जे शीट घालत तो जुलूमामे कामला होता. अचानक आपल्या लतूनमोठीच चूक घडल्याचे त्याच्या बघात

गोमतीचे पात

सावधान!

- बघपाची खुद्द शकत नाही आणि बुटकाही नसू शकत नाही, असे का?
- आस्ट्रेलियावरील आदिवासी 'बुररग' अपे फेवू नसतात, की, ते परत प्रिकून त्याचस हानी येते. रेनियान्ना माझ्या चकूनेही असे करता येते. जाते?

३. या चित्रात एक चकू आहे कोणती?

- माझ्या मित्राचे कामर पेयिज हानी घेतले व त्याला म्हणाला की, 'मी आपला हाक्या काढाने निवू शकतो.' 'वकल हाक्या' असे आझुन दिव्यावर त्याने वकलही काढवले. यसे?
- एक हली जुमच्या लातरामशावर बसला, तर तुम्ही काय करता?

- मासक एक वर्षाचे आख्यावा काय बनते?
- सर्वेक जण एकाच मोठी हे खाम कात आता. कोणते?

दुसरा व्यवसाय

कारोपेटीचा टिपकेवाला छंदा कुत्रा

साहित्य :

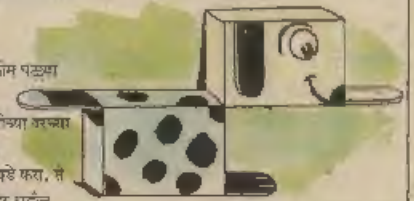
रोम रिताच्या कोडेपेट्या, आझुनीनच्या तीन वाचाडी पेटण्या, कोडेपेट्या मुखळ्यासाठी पांडरा वगद एक बाकू, काळे फेलपेन आणि टिक.

कृति :

- कोडे पेट्या कागदाने भटवा, आझुनीन पेटण्या काळ्या रंगाचा.
- आझुनीनची एक पट्टी एका कोडेपेट्याच्या उरच्या व दुसरी त्या बाकच्या बाजूने बांधा.
- दुसरी आझुनीन पट्टी मोडून दोन तुकडे करा, ते असे खोचा की एक शेपूट म्हणून बाहेर पाहिले

अन दुसरा पण म्हणून पुढे वेढील. तिसरी पट्टीही मोडून दोन तुकडे करा व ते लोखत्या काणासारखे दिवातीस असे विकटवा.

- खोळे, हजेर तोंड व शरीरावरील टिपके कळपेपतून पिकाया.

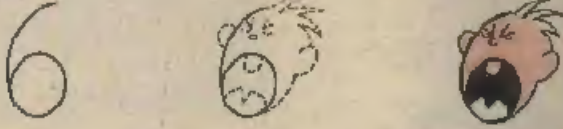
इंग्रजी पाच आकड्यांच्या मदतीने चित्र काढूया

५ हा अंक नाराज पक्षाच्या
रुपात आपण किती अडवू शकतो.

इथे पहा.

आणि अंक ६

एका रङ्गाच्या मुलाच्या रूपात

सोनेरी क्षण - १५ ची भुत्ते

जगात कुठे?

१. स्पार्टेमास, २. अमेरिका ३. जर्मनी, आसाम
४. तुर्कस्तानचे इस्तंबूल

चित्रकोडे

१. आकाराक २. आर्क ३. स्तर मासा ४. डार्लिंग ५. समुद्री काळवं ६. ली मासा

चित्रकोडे

किरलीच्या काचा बाहेरून फोरला तर तुम्हाला गाव पटापटा दिसेल. पण ते तर बाहेरच्या बागेत पडलेलं म्हणजे काचा गालूनच फोडल्या असणा. बोरी हाक्यावेळी राजगदार तिथे इतर होता, त्यामुळे लोच बोर आहे हे निश्चिती होई.

गंधर्वादार ग्रन्थ

१. 'अ' कण्ठ सावनेचा एक कण्ठ 'अ' कण्ठ दोन क्षण 'इ' पथे तीन कण्ठ टाका, नेतर 'इ' कण्ठ 'आ' कण्ठ ठेवा. आता प्रत्येक कण्ठ कण्ठ विषय संख्येनेच आढेल.
२. तुम्हाची अर्ध, ३. कोठला, ४. गिज्यात एक भाकड सोंडले की त्याला 'रिकायत' म्हणता येणार नाही.
५. वज्रण ते चालू धावत नाहीत, ६. वज्र पडलेले घड्याळ.

© Ananta Bharati, Bharatiya Vidya Bhavan, 1997

पांडव आपला अज्ञातवास द्रौपदीसह रहस्यपूर्वक घालवत होते. बुतात धर्मराज नेहमी जिवे आणि मिळणारे धन आपल्या भावांना वाटून देई. भीम आपण वनवनेले रुचकर पदार्थ भावांना साखला देई. अंत-पुतात मिळणारे जुने कपडे अर्जुन द्रौपदीला व आपल्या भावांना देई. अश्व-परिचर्येवर वृश होशून राजा भीम जिवे वफावला देई, ती तो आपल्या भावांसमवेत वाटून देई. सहदेव भावांना दूध-दही व पुरवी. द्रौपदीही आपले रहस्य लपवून मोठ्या सावधगिरीने वागत असे. जरासे गैरसावध राहिले, तर दुर्योधनाला आपला पत्ता लागेल, या गोष्टीचे भब त्यांना सदैव असे.

असे चार माहिती निघून गेले, नंतर मास्य देशात ब्रह्मोत्सव साजरा झाला, या उत्सवात भाग घेण्यासाठी अनेक देशातून कित्येक लोक तेथे आले, विराटराजा महामुद्राचा चांगला

चाणकार होता. त्यामुळे त्याने महामुद्राच्या रहस्याची व अन्य गरजांची अंतिम व्यवस्था केली, आणि त्यांच्या कुसुम्यांची खूप मजा लुटली.

आमच्या महामुद्रासमवेत जंमूत नावाचा भोळा वनशाली मह होता. सर्व महाना त्याने स्वतःशी युद्ध करायला जलकारले. पण त्याच्याशी निडाकल कोणही तयार होईना - सर्वचजण त्याला भीत होते. यातुळे विराटराजाने आपला बहव भीम यांना त्याच्याशी तडाखी आज विजो. भोमही त्याच्याशी झुजायला तयार झाला.

भीम आणि जंमूत दोन्ही मरून हत्तीसारखे महामुद्रा कड लागले. त्यांची अति भयंकर झुंज पाहून प्रेक्षक फार खूश झाले. भीमाने जंमूतला जूनलले आणि त्याला तो खूप वेगाने गरारा फिरवू लागला. ते पाहून बाकी साऱ्या महाना मोठेच आश्चर्य घाटले. भीमाने

मीमलना अशा प्रकारे थोडा वेळ फिरवून भोवटी गोराने कोवलीवर आघटले, ते निघल्या तिथेच मरून पडला! विराटराजाने मोमाला जगणित बघिने दिली.

अर्जुन अंतःपुरातल्या सिवाना नाचला, नाचण्याला लावून विराटराजाला वृषा देवी म्हणून तालाळ घोड्यांना ताल्यावर बाणून राजाकडून खूप पुरस्कार मिळवी. त्यावेळीसणे मद्रमल्ल फट्टणा तशेदेव घालीव प्राणी वनयत मगे, फलसंरूप त्यांना अनेक भेटी मिळाल्या. आपल्या पतीची ही कामे आणि त्याचे कष्ट पाहून द्रौपदीला फार वाईट वाटे.

अग्ने करता करता पांडवांचा अज्ञान हासाचा काळ संपत आला. अशातच एके दिवशी मिहमल नाचल्या कीचकाने द्रौपदीला पाहिले. हा कीचक विराटराजाचा मेहुणा न

राज्याचा सेनापती होता. त्याने महाराणी मुदेण्याकडे द्रौपदीला पाहिले तेव्हा तो तिला पहातच राहिला! तिच्या सौन्दर्याने तो जणू मांथळा बनता. त्याचा स्वतःवर ताका राहोना. आपली बहीण मुदेण्या हिला तो म्हणाला, “मी हिला पूर्वी कधी पाहिला नाही? हिच्या सौन्दर्याने मला सोहिले केल्ये. कोण आहे ही? ही माझ्याकडे आली, तर पूजा पार्श्वीत मी तिथी; मुर्खी देखीव गिन्ना!” शब्दे बोलून तो तेथून निघून गेला, परंतु द्रौपदीला भेटायचे प्रयत्न त्याने चालू ठेवले. एके दिवशी एकामनात तो तिला भेटला अर् त्याने आपली इच्छा व्यक्त केली.

द्रौपदी त्याला म्हणाली, “माझ्याशी असं बोलणं बरं नव्हें! मी कोणाची तरी पत्नी आहे. तुझी ही इच्छा तुलाच हातकारक ठरेल.”

“साक्षा असा अक्षेर करू नकोय. तुलाच मंतर पश्चाताप होईल. हे राज्य अन् राजाचा शीव एकदा आधार आहे. माधव-संपत्ती, योग्य-भार्य, रूप-वीर्य यत्न माझ्यापेक्षा अधिक कोणीही नाही देणे, मला आपतासा कर, दाम बनव आणि आनंद लुट. तुमोच कशाला कुणाच्या सेवेत राहून आपल्या जीवनावर अन्याय करते आहेस?” कीचक बोलला.

द्रौपदी चिडून म्हणाली, “माझ्या सेहातून स्वतःला सोडवणं नाहीस, तर नक्की समजून रहा की, तुझ्या डोक्यावर मृत्यूच घिरट्या घालतो आहे. माझे पाच गंधर्व पत्नीं सजं नेहमीच रक्षण करत असतात. त्यांभ माझ्यावर लक्ष केन्द्रित झालेलं असतं. त्यांना

बॅव्हा ही गोष्ट कळेल, तेंव्हा तुला कोणीही पाचवू शकणार नाही, त्याच्या हातून तुझें बरण जटळ आहे.”

द्रौपदीच्या या चेतावणीला कीचक जराही भ्यायला नाही. तो तिराज झाला नाही, त्याचा मोह दिव्येन दिवस वाढतच चालला. सुदेष्णूकडे जाऊन तो म्हणाला, “कोणत्याही परिस्थितीत, कोणत्याही किंमतीवर सैन्यही माझी व्हायलाच हवे, नाहीतर मी जिवन गहणार नाही. मी तिला अनेक प्रकारे समजवले, गप्पावया केमी, प्रार्थना केली; पण तिचें मत माझ्याकडे झुकतच नाहीय, थांबता सावधगिरीचा दृष्टीने देत सुदेष्णा म्हणाली, “सैन्यही माझ्या आधीयत आहे; मी तिच्या रक्षणाचा वायदा केला आहे. अशावेळी ‘आपले पाच गंधर्व पती असल्याच’

तिनें मला सांगितले आहे. तू माझा सन्ध्या भाऊ आहेस, म्हणूनच हे रहस्य मी तुला सांगतेय. सैरंघीवर आपलें मन लुटून आरला जैव संकटात लोटू नकोस.”

“हजार गंधर्व आले, तरी माझं काहीही वाकडें करू शकणार नाहीत. पॉन्वता सियाही माझ्या सौंदर्यावर लूश होतत. माझं वैभव पाहून सैरंघी माझ्यावर प्रेम करू लागेल, असा खिन्न वृत्त नाहीय. माझ्या संगतीत रडणाऱ्यासाठी तडफटू लागेल ती, काहीही करून तिला माझी वनव आणि बाबव मला.” कीचक गप्पावया करू लागला.

“अरे पाय्या! एक तर तू चुकीचें पाश्चल अचलत आहेस, अन् त्यात मलाही अडकवू पहातोस? मला साधन बनवू पहातोस? तुझं पाप तुझ्यापुढें सीमित न राहिल, तें सान्या कुळाचा नाश करील. आता तू घरी जा. मुरा आणि जुत्तस अन्न तयार ठेव. ते आणावला मी सैरंघीला तुझ्याकडे पाठवीन. मग तिला कसं वक्ष करायचं, ते तुझें तू पहा.” सुदेष्णा म्हणाली.

कीचक ताबडतोब आपल्या भवताकडे गेला आणि रुचकर पक्वान्ने व पेय त्याने तयार ठेवले.

त्यानंतर सुदेष्णा द्रौपदीला म्हणाली, “सैरंघी, मला फार तहान लागलाय. कीचकाकडे जाऊन पिण्यासाठी मुरा घेऊन ये.”

“देवी, मी नाही त्याच्या घरी जाऊ शकणार! मोहाच्या बाबेशाने तो आंधळा झालेला आपणाला ठाऊक आहे. मी तिथे गेलें, तर तो तळीव माझा अपमान करील.

अपणाकडे आणवी कितीतरी दासी आहेत. त्यांच्यापैकी कोणाला पाठवा ना!” द्रौपदी म्हणाली.

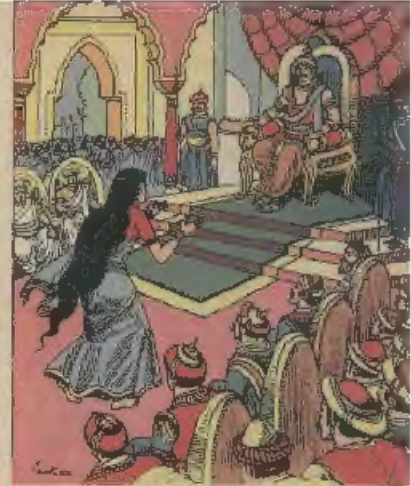
“मुरा आणण्यासाठी प्रत्यक्ष मीच तुला पाठवले असतात तुला स्पर्श करायचं धाडस करील तो!” असे म्हणत सुदेष्णाने एक सुवर्णपात्र तिच्या हाती दिले.

राणीची आज्ञा पालन करण्यावाचून अन्य मार्ग नाही, असे पारून द्रौपदी पात्र घेऊन कीचकाच्या घरी गेली. तिला गहाताच कीचकला आनन्दाच्या अुकल्या फुटल्या. तो म्हणाला, “सुंदरी, तुझं स्वागत आहे. तू प्राण आहेस माझा, तू माझ्याकडे आलीस, हे माझं अहोभाग्य! माझी इच्छा पूर्ण कर. अतम वस्त्र नेस, हिरे-जवाहीर लेवून घे. माझ्याबरोबर मदिरा पों. आनन्द लूट अन् सुखी रहा.”

“राणीने मला मुरा आणावला पाठवले आहे, त्यांना फार तहान लागली आहे. ताबडतोब मुरा घेऊन मला रवाना करा.” द्रौपदी बोलली.

“मुरा दुसऱ्या कुणाच्या हाती पाठवतो.” असे म्हणत कीचकाने तिचा हात धरला. द्रौपदी घाबरली. कीचकाला धक्का देऊन तिचे साली पाडले अन् धावत जाऊन विदुराच्या दरबारात प्रवेश केला. कीचकाने तिच्या मागोमाग येऊन तिचे केस धरून लाय मारलो. विराटराजा हे सर्व मुखस्तीभासाखा पहात होता.

प्रत्यक्ष धर्मराज व भीमासमोर हा अन्याय व अपराध पडला. भीम त्याच क्षणी कीचकांना मारून दाकू इच्छित होता. क्रोधाने तो दातभेद लावू लागला, त्याचे सर्व अटीर

धामाधूस झाने, जोळे खादिरंगारासारखे लाल झाले; स्वतःवर ताबा राहीनासा झाला. समोरच दिसणारे एक झाड अपटण्याच्या दृष्टीने तो पुढे सरसावला.

भीमान्या पायाच्या अंगठ्याला स्वतःच्या अंगठ्याने दाखत धर्मराज म्हणाला, “बरे काय करतोयस तू? सरपणासाठी हे झाड पाडावला पहातोस? पुढे दत्तार आणवी झाडं आहेत की! पाहिजे तर ती पाड ना!”

द्रौपदीने जाता आपल्या पतीची असहायता वाढली आणि डोक्यावटे आम ओकत ती विराटाकडे पहात म्हणाली, “हा नीज माझा अपमान करतो आहे आणि मलाबली असणारे माझे गंधर्व पती वचत व काळाने बड बसल्यामुळे माझं रक्षण करायच्या परिस्थितीत नाहीत, अशा